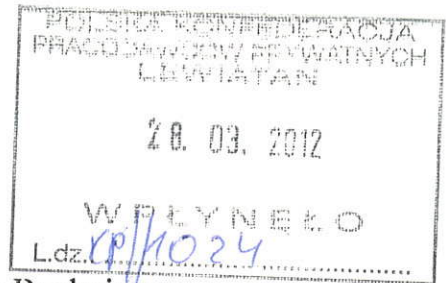

SZEF
KANCELARII SEJMU

6175-WP-173-88/12

Warszawa, dnia 23 marca 2012 r.

Pani

Henryka Bochniarz

Prezydent Polskiej Konfederacji

Pracodawców Prywatnych

Lewiatan

p. u. u. Bochniarz

Szanowna Pani Prezydent

Z upoważnienia Marszałka Sejmu, uprzejmie przekazuję, w trybie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców (Dz. U. Nr 55, poz. 235 z późn. zm.) – poselskie projekty ustaw.

- 1) o związkach partnerskich (przedstawiciel wnioskodawców: poseł Robert Biedroń),
- 2) Przepisy wprowadzające ustawę o związkach partnerskich (przedstawiciel wnioskodawców: poseł Robert Biedroń),

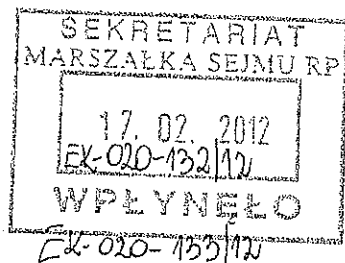
z prośbą o wyrażenie opinii.

Z poważaniem

Lech Czarła
Lech Czarła

Warszawa, 16 lutego 2012 r.

Grupa Posłów
na Sejm RP
Klubu Poselskiego
Ruch Palikota
oraz
Klubu Parlamentarnego
Sojuszu Lewicy Demokratycznej

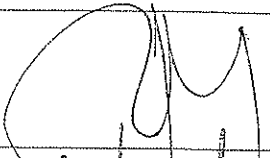
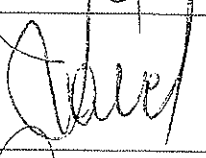
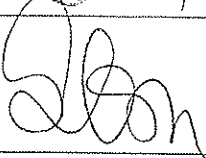
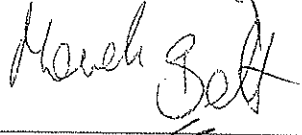
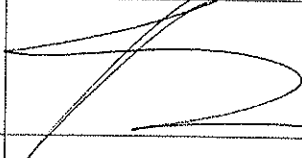
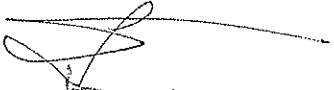
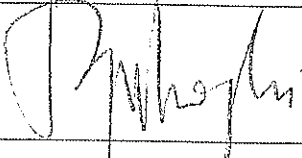
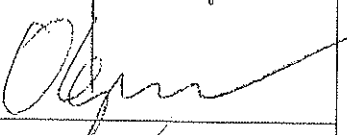
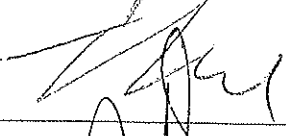
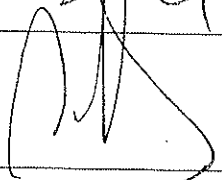
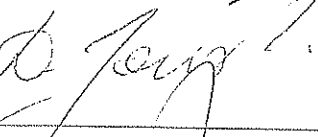

Szanowna Pani
Ewa Kopacz
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. oraz na podstawie art. 32 ust. 2 Regulaminu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, niżej podpisani posłowie wnoszą projekty ustaw:

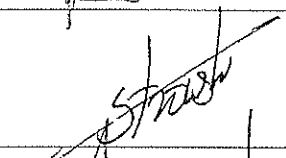
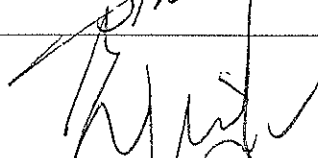

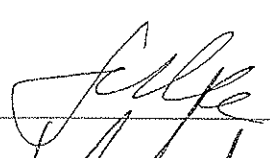

- **o związkach partnerskich**
- **przepisy wprowadzające ustawę o związkach partnerskich**

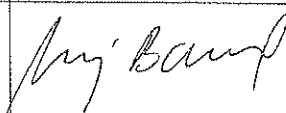

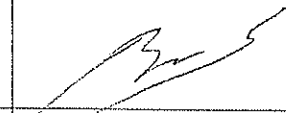
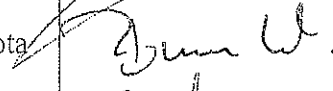
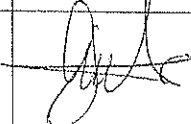

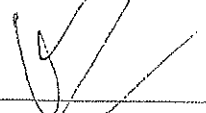

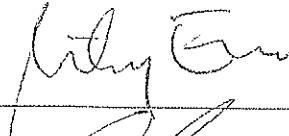
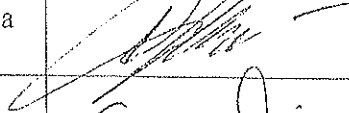
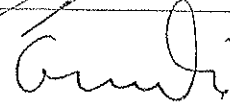
Na podstawie art. 34 ust. 1 Regulaminu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej do reprezentowania wnioskodawców w pracach nad projektem ustawy upoważniamy Pana posła Roberta Biedronia

Lista posłów popierających projekty ustaw : o związkach partnerskich oraz przepisy wprowadzające ustawę o związkach partnerskich

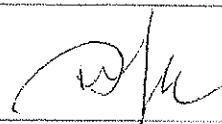
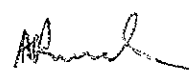

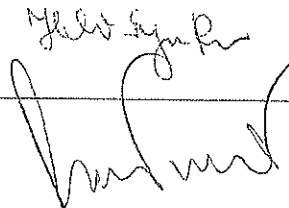
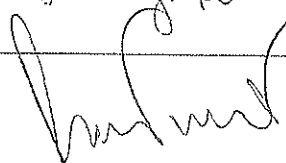
Lp.	Nazwisko i imię	Klub Parlamentarny	Podpis
1	Ajllow J	SLD	
2	Albrecht Aneel	SLD	
3	Berman Dymel	SLD	
4	Marek Balt	SLD	
5	Jana Neudeck	SLD	
6	Ingrid Lyschke	SLD	
7	Tomen Garbors	SLD	
8	Carsten Oleinick	SLD	
9	Tadew Wings	SLD	
10	L. Hill	SLD	
11	Barbara Jung	SLD	
12	Teodem Tammik	SLD	
13	Stanisław Jęgle	SLD	

Lista posłów popierających projekty ustaw : o związkach partnerskich oraz przepisy wprowadzające ustawę o związkach partnerskich

14	Zebowicki Zygnel	SLD	
15	Konarski Konarski	SLD	
16	Antek Ostrowski	SLD	
17	Knapowski Knapowski	SLD	
18	BOGUSŁAW MONTOR	SLD	
19	WITOLD KLEPACZ	SLD	
20	Jacek Czerwik	SLD	
21	Margoneta Sekula-Szmejdzińska	SLD	
22	GREGORZ NAPOLIŃSKI	SLD	
23	Stefan Pryjma	SLD	
24	Przemysław Kalin	SLD	
25			
26			

Lp.	Imię i nazwisko	Nazwa Klubu	Podpis
1.	Maciej Banaszak	Ruch Palikota	
2.	Piotr Bauć	Ruch Palikota	
3.	Robert Biedroń	Ruch Palikota	
4.	Bartłomiej Bodio	Ruch Palikota	
5.	Jerzy Borkowski	Ruch Palikota	
6.	Artur Bramora	Ruch Palikota	
7.	Jan Cedzyński	Ruch Palikota	
8.	Piotr Chmielowski	Ruch Palikota	
9.	Artur Dębski	Ruch Palikota	
10.	Marek Domaracki	Ruch Palikota	
11.	Dariusz Dziadzio	Ruch Palikota	
12.	Wincenty Elsner	Ruch Palikota	
13.	Artur Górczyński	Ruch Palikota	
14.	Anna Grodzka	Ruch Palikota	

15.	Michał	Kabaciński	Ruch Palikota	<i>Michał Kabaciński</i>
16.	Adam	Kepiński	Ruch Palikota	<i>Adam Kepiński</i>
17.	Krzysztof	Kłosowski	Ruch Palikota	<i>Krzysztof Kłosowski</i>
18.	Henryk	Kmiecik	Ruch Palikota	<i>Henryk Kmiecik</i>
19.	Sławomir	Kopyciński	Ruch Palikota	<i>Sławomir Kopyciński</i>
20.	Roman	Kotliński	Ruch Palikota	<i>Roman Kotliński</i>
21.	Łukasz	Krupa	Ruch Palikota	<i>Łukasz Krupa</i>
22.	Jacek	Kwiatkowski	Ruch Palikota	<i>Jacek Kwiatkowski</i>
23.	Andrzej	Lewandowski	Ruch Palikota	<i>Andrzej Lewandowski</i>
24.	Tomasz	Makowski	Ruch Palikota	<i>Tomasz Makowski</i>
25.	Małgorzata	Marcinkiewicz	Ruch Palikota	<i>Małgorzata Marcinkiewicz</i>
26.	Maciej	Mroczek	Ruch Palikota	<i>Maciej Mroczek</i>
27.	Jacek	Najder	Ruch Palikota	<i>Jacek Najder</i>
28.	Wanda	Nowicka	Ruch Palikota	<i>Wanda Nowicka</i>
29.	Michał	Pacholski	Ruch Palikota	<i>Michał Pacholski</i>
30.	Janusz	Palikot	Ruch Palikota	<i>Janusz Palikot</i>
31.	Wojciech	Penkalski	Ruch Palikota	<i>Wojciech Penkalski</i>

32.	Andrzej Piątek	Ruch Palikota	A. Piątek
33.	Zofia Popiołek	Ruch Palikota	
34.	Marek Poznański	Ruch Palikota	Handwritten signature of Marek Poznański
35.	Andrzej Rozenek	Ruch Palikota	
36.	Adam Rybakowicz	Ruch Palikota	Rybakowicz Adam
37.	Armand Ryfiński	Ruch Palikota	Handwritten signature of Armand Ryfiński
38.	Paweł Sajak	Ruch Palikota	Sajak P.
39.	Marek Stolarski	Ruch Palikota	
40.	Halina Szymiec – Raczyńska	Ruch Palikota	Halina Szymiec
41.	Maciej Wydrzyński	Ruch Palikota	

Ustawa
z dnia r.
o związkach partnerskich

Art. 1.

Ustawa określa zasady zawierania i ustania związku partnerskiego oraz prawa i obowiązki partnerów w związku partnerskim.

Art. 2.

Ilekroć w niniejszej ustawie mowa jest o partnerze rozumie się przez to osobę pozostającą w związku partnerskim.

Art. 3.

1. Związek partnerski zostaje zawarty, gdy dwie osoby jednocześnie obecne złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek partnerski, powtarzając za kierownikiem urzędu stanu cywilnego treść oświadczenia lub odczytując je na głos. Osoba nie mogąca mówić składa oświadczenie o wstąpieniu w związek partnerski, podpisując akt związku partnerskiego.
2. Dwie osoby, będące obywatelami polskimi przebywającymi za granicą, mogą zawrzeć związek partnerski również przed polskim konsulem albo przed osobą wyznaczoną do wykonywania funkcji konsula.
3. Osoby zamierzające zawrzeć związek partnerski powinny złożyć lub przedstawić kierownikowi urzędu stanu cywilnego dokumenty niezbędne do zawarcia związku, o których mowa w ustawie z dnia 28 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. 2004 r. Nr 161, poz. 1688, z późn. zm.¹). Jeżeli otrzymanie dokumentu, który osoba zamierzająca zawrzeć związek partnerski jest obowiązana złożyć lub przedstawić kierownikowi urzędu stanu cywilnego, napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, sąd może zwolnić tę osobę od obowiązku złożenia lub przedstawienia tego dokumentu.
4. Związek partnerski przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego nie może być zawarty przed upływem miesiąca od dnia, kiedy osoby, które zamierzają go zawrzeć, złożyły kierownikowi urzędu stanu cywilnego pisemne zapewnienie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie tego związku.
5. Kierownik urzędu stanu cywilnego, który dowiedział się o istnieniu okoliczności wyłączającej zawarcie zamierzonego związku partnerskiego, odmówi przyjęcia oświadczeń o wstąpieniu w związek partnerski, a w razie wątpliwości zwróci się do sądu o rozstrzygnięcie, czy związek ten może być zawarty.

Art. 4.

¹ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2007 r. Nr 21, poz. 125, Nr 181, poz. 1287, z 2008 r. Nr 182, poz. 1121, Nr 195, poz. 1198, Nr 220, poz. 1431, Nr 234, poz. 1571.

Jeżeli mimo niezachowania przepisów art. 3 został sporządzony akt związku partnerskiego, każdy, kto ma w tym interes prawny, może wystąpić z powództwem o ustalenie nieistnienia takiego związku.

Art. 5.

1. Związku partnerskiego nie może zawrzeć osoba:

- 1) niemająca ukończonych 18 lat;
- 2) ubezwłasnowolniona całkowicie;
- 3) ubezwłasnowolniona częściowo, jeżeli tak wynika z orzeczenia sądu o ubezwłasnowolnieniu;
- 4) pozostająca z osobą, z którą związek partnerski miałby być zawarty, w relacji pokrewieństwa w linii prostej albo bocznej do czwartego stopnia, albo w relacji przysposobienia;
- 5) pozostająca w związku małżeńskim;
- 6) pozostająca w związku partnerskim.

2. W przypadku naruszenia przepisu ust. 1 każdy, kto ma w tym interes prawny, a także prokurator, może żądać unieważnienia związku partnerskiego.

3. Unieważnienia związku partnerskiego może żądać jeden z partnerów także w przypadku, gdy jego oświadczenie o zawarciu związku partnerskiego było dotknięte wadą. Ponadto prokurator może żądać unieważnienia związku partnerskiego zawartego dla pozorów.

4. Nie można żądać unieważnienia związku partnerskiego, jeżeli ustała przesłanka do jego unieważnienia.

5. Nie można żądać unieważnienia związku partnerskiego po jego ustaniu. Nie dotyczy to jednak unieważnienia z powodu pokrewieństwa między partnerami oraz z powodu pozostawania przez jednego z partnerów w chwili zawarcia związku partnerskiego w zawartym poprzednio związku małżeńskim albo partnerskim.

Art. 6.

Partnerzy mają równe prawa i obowiązki w związku partnerskim, udzielają sobie wzajemnej pomocy i wsparcia, a także dbają o utrzymanie więzi pożycia.

Art. 7.

W razie przemijającej przeszkody, która dotyczy jednego z partnerów, drugi partner może za niego działać w sprawach zwykłego zarządu, w szczególności może bez pełnomocnictwa pobierać przypadające należności, chyba że sprzeciwia się temu partner, którego przeszkoda dotyczy. Względem osób trzecich sprzeciw jest skuteczny, jeżeli był im wiadomy.

Art. 8.

1. Obaj partnerzy obowiązani są, każdy według swych sił oraz swych możliwości zarobkowych i majątkowych, przyczynić się do zaspokajania potrzeb gospodarstwa domowego, które przez swój związek założyli.

2. Obaj partnerzy są odpowiedzialni solidarnie za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb gospodarstwa domowego.

3. Z ważnych powodów sąd może na żądanie jednego z partnerów postanowić, orzekając w postępowaniu nieprocesowym, że za powyższe zobowiązania odpowiedzialny jest tylko ten

partner, który je zaciągnął. Wyłączenie odpowiedzialności solidarnej jest skuteczne względem osób trzecich, jeżeli było im wiadome.

Art. 9.

1. Po zawarciu związku partnerskiego każdy z partnerów zachowuje zarówno majątek nabyty przed zawarciem związku partnerskiego, jak i majątek nabyty później, a także samodzielnie zarządza swoim majątkiem.

2. Partnerzy mogą przez umowę zawartą w formie aktu notarialnego ustanowić wspólność majątkową. Umowa taka może poprzedzać zawarcie związku partnerskiego, a także może być zmieniona albo rozwiązana w trakcie trwania związku partnerskiego. Do wspólności majątkowej partnerów stosuje się odpowiednio przepisy rozdziału działu III w tytule I ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59, z późn. zm.²).

Art. 10.

Ustanie związku partnerskiego następuje w przypadku śmierci jednego z partnerów albo uznania go za zmarłego. W przypadku uznania jednego z partnerów za zmarłego domniemywa się, że związek partnerski ustał z chwilą, która w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego została oznaczona jako chwila śmierci.

Art. 11.

1. Ustanie związku partnerskiego następuje, jeżeli partnerzy jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia o rozwiązaniu związku partnerskiego.

2. Partner może żądać rozwiązania związku partnerskiego przez sąd, jeżeli trwale i nieodwracalnie ustały wszystkie więzi pożycia.

3. Na zgodny wniosek obu partnerów sąd w wyroku orzekającym o rozwiązaniu związku partnerskiego dokonuje podziału majątku wspólnego.

Art. 12.

1. Jeżeli w wyniku rozwiązania związku partnerskiego sytuacja życiowa jednego z partnerów, uległa znacznemu pogorszeniu, może on żądać od byłego partnera dostarczania środków niezbędnych na utrzymanie przez okres nie dłuższy niż trzy lata od rozwiązania związku partnerskiego, o ile możliwości zarobkowe i majątkowe obowiązanego na to pozwalają. Sąd nie uwzględni żądania, jeżeli sprzeciwiałyby się temu zasady współżycia społecznego.

2. Jeżeli przemawiają za tym okoliczności, obowiązek alimentacyjny, o którym mowa w ust. 1, może mieć postać jednorazowego przysporzenia w pieniądzu lub innych składnikach majątkowych.

3. Obowiązek dostarczania środków utrzymania partnerowi po rozwiązaniu związku partnerskiego wygasa w razie zawarcia przez tego partnera nowego związku partnerskiego albo małżeństwa.

4. Do obowiązku alimentacyjnego między byłymi partnerami stosuje się odpowiednio przepisy o obowiązku alimentacyjnym między krewnymi.

2 Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 1975 r. Nr 45, poz. 234, z 1986 r. Nr 36, poz. 180, z 1990 r. Nr 34, poz. 198, z 1995 r. Nr 83, poz. 417, z 1998 r. Nr 117, poz. 757, z 1999 r. Nr 52, poz. 532, z 2000 r. Nr 122, poz. 1322, z 2001 r. Nr 128, poz. 1403, z 2003 r. Nr 83, poz. 772, Nr 130, poz. 1188, z 2004 r. Nr 162, poz. 1691, z 2007 r. Nr 121, poz. 831, Nr 134, poz. 947, Nr 192, poz. 1378, z 2008 r. Nr 220, poz. 1431, z 2010 r. Nr 125, poz. 842, z 2011 r. Nr 75, poz. 398, Nr 149, poz. 887.

Art. 13.

Ustawa wchodzi w życie w terminie i na zasadach określonych w ustawie Przepisy wprowadzające ustawę o związkach partnerskich.

UZASADNIENIE

1. Społeczne tło projektowanej ustawy

Statystyki wskazują, że coraz więcej par prowadzi wspólne życie w związkach nieformalnych, tj. bez zawarcia małżeństwa. O zwiększającej się liczbie takich związków nieformalnych (w orzecznictwie czasem zwanych związkami faktycznymi), może świadczyć rosnący współczynnik dzietności pozamałżeńskiej. Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego (GUS):

- na początku lat 90-tych XX wieku ze związków pozamałżeńskich rodziło się 6-7% dzieci,
- w ostatnich latach ze związków pozamałżeńskich rodziło się blisko 20% dzieci¹.

Dane GUS przedstawiają również liczbę osób żyjących w związkach pozamałżeńskich. Dane te pochodzą z przeprowadzonego w 2002 roku Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, w którym po raz pierwszy wyodrębniono partnerów jako osobny typ rodziny. Wówczas, w 2002 roku, w Polsce prawie 400 tys. osób żyło w związkach pozamałżeńskich, tworząc prawie 200 tys. rodzin, z czego połowa wychowywała dzieci². Z danych GUS nie wynika, jak te liczby dzielą się pomiędzy związki (pary) osób różnej płci a związki (pary) jedнопłciowe, tj. związki tworzone przez osoby homoseksualne (lesbijki i gejów) oraz przez osoby biseksualne (całkowicie pomijane w dotychczasowych rozważaniach nad regulowaną materią). Z pewnością jednak dane te obejmują obydwie grupy związków – zarówno osób różnej płci, które z określonych względów zdecydowały się nie zawierać związku małżeńskiego, jak i związków osób nieheteroseksualnych, które na gruncie polskich przepisów prawnych nie mają możliwości sformalizowania swojej relacji poprzez zawarcie związku małżeńskiego. W Polsce możliwość zawarcia małżeństwa ograniczona jest bowiem dla par osób różnej płci (art. 18 Konstytucji RP).

2. Cel wprowadzenia ustawy

Projektowana ustawa reguluje podstawowe kwestie majątkowe i osobiste dotyczące związków tworzonych zarówno przez pary różнопłciowe jak i przez pary jedнопłciowe –

¹ S. Spurek *Prawo w moim życiu. Wszystko, co musisz wiedzieć o obowiązującym prawie, by zabezpieczyć swoją przyszłość*, Warszawa 2010.

² Główny Urząd Statystyczny. *Rocznik Demograficzny*, Warszawa 2010, str. 159 i nast., www.stat.gov.pl.

poprzez wprowadzenie do polskiego ustawodawstwa instytucji związku partnerskiego. Projekt ma – z jednej strony – umożliwić parom różnopłciowym formalizację ich związku na zasadach odmiennych niż w małżeństwie oraz – z drugiej strony – wypełnić legislacyjną próżnię, w jakiej znajdują się związki jednopłciowe. Celem projektu jest poszerzenie sfery stabilnych, trwałych, uznawanych przez prawo, podstawowych związków międzyludzkich; sfera ta jest dziś ograniczona wyłącznie do małżeństw, których pary jednopłciowe zawrzeć nie mogą, a pary różnopłciowe – nie zawsze chcą.

Projekt ustawy jest odpowiedzią na formułowane od lat postulaty osób nieheteroseksualnych, organizacji pozarządowych zajmujących się prawami człowieka i przeciwdziałaniem dyskryminacji, środowisk naukowych a także osób heteroseksualnych opowiadających się za uregulowaniem związków tworzonych przez pary osób tej samej płci. Projekt jest też odpowiedzią na zapotrzebowanie ze strony osób heteroseksualnych, które nie chcą zawrzeć związku małżeńskiego, ale nie chcą też pozostawać w relacji, która zapewnia im bardzo niewielką ochronę i jedynie szczątkowe zobowiązania (taką relacją jest tzw. pozostawanie we wspólnym pożyciu, zwane potocznie konkubinatem – patrz dalej). Przedstawiony projekt jest także efektem toczącej się w Polsce już od długiego czasu debaty publicznej na temat konieczności umożliwienia parom jednopłciowym formalizacji ich pożycia i objęcia tegoż regulacjami prawnymi. Projekt uwzględnia także poglądy, opinie i oczekiwania, które były formułowane w polskim dyskursie publicznym oraz w toku poprzednich prac legislacyjnych odnoszących się do regulowanej problematyki, jak również standard ochrony praw podstawowych, wynikający z orzecznictwa sądów międzynarodowych (Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej). Proponowana regulacja jest dostępna dla wszystkich par także dlatego, że udostępnienie instytucji związku partnerskiego jedynie parom jednopłciowym byłoby przejawem nierównego traktowania par różnopłciowych, na co nie zezwala szereg regulacji międzynarodowych z zakresu praw człowieka. W Europejskim Trybunale Praw Człowieka oczekuje na rozpoznanie sprawa ze skargi złożonej w dn. 2 lutego 2011 r. przez Sharon Ferguson i innych przeciwko Zjednoczonemu Królestwu. Treścią tej skargi jest zarzut naruszenia art. 14 w zw. z art. 12 i art. 8 Konwencji poprzez m.in. uniemożliwienie parom osób różnej płci zawarcia związku partnerskiego, dostępnego dla par tej samej płci. Należy też zauważyć, że zamknięcie dostępu do związków partnerskich dla osób płci przeciwnej było podstawą (pośredniego) stwierdzenia niezgodności przepisów niemieckich z prawem Unii w

sprawie *Römer*³, w której Trybunał Sprawiedliwości uznał, że Przepisy art. 1 w związku z art. 2 i art. 3 ust. 1 lit. c) dyrektywy 2000/78 stoją na przeszkodzie przepisowi takiemu jak przepis ustawy kraju związkowego Hamburga, zgodnie z którym świadczeniobiorca pozostający w związku partnerskim otrzymuje uzupełniające świadczenia emerytalne w niższej wysokości niż świadczeniobiorca pozostający w związku małżeńskim i niebędący w trwałej separacji, jeśli w danym państwie członkowskim małżeństwo jest zastrzeżone dla osób odmiennej płci i współistnieje z zarejestrowanym związkiem partnerskim, takim jak przewidziany w niemieckiej *Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft* (ustawie o zarejestrowanych związkach partnerskich) z dnia 16 lutego 2001 r., który jest zastrzeżony dla osób tej samej płci oraz istnieje bezpośrednia dyskryminacja ze względu na orientację seksualną, ponieważ w prawie krajowym zarejestrowany partner znajduje się w sytuacji prawnej i faktycznej porównywalnej z sytuacją osoby pozostającej w związku małżeńskim w odniesieniu do tego świadczenia. Ocena porównywalnego charakteru mieści się w kompetencjach sądu krajowego i powinna koncentrować się na odpowiednich prawach i obowiązkach małżonków oraz osób pozostających w zarejestrowanym związku partnerskim, uregulowanych w ramach odpowiadających im instytucji, mających znaczenie w świetle celu i warunków przyznawania rozpatrywanego świadczenia. Biorąc pod uwagę powyższy kontekst prawny należy uznać, że bezpieczniejszym prawnie (bo eliminującym ryzyko podważenia polskich przepisów z uwagi na niezgodność z prawem europejskim) jest rozwiązanie zakładające możliwość zawarcia związku partnerskiego przez osoby zarówno tej samej, jak i przeciwnej płci.

Podstawowym założeniem projektu jest teza, że Rzeczpospolita Polska, stojąc na gruncie poszanowania równych praw i zasady niedyskryminacji z jakichkolwiek przyczyn, uznaje konieczność uregulowania materii o istotnym znaczeniu dla osób żyjących w związkach pozamałżeńskich. Regulacja ta ma kształt odpowiadający istniejącym realiom społecznym. Dostrzec należy, że dotychczasowy brak projektowanych regulacji powoduje istotne uciążliwości, na które – z różnym natężeniem – napotykać zarówno osoby w związkach jedнопłciowych jak i osoby w związkach różnopłciowych. Uciążliwości te nie dają się wyjaśnić ani usprawiedliwić nadrzędnym interesem publicznym ani ochroną praw innych osób; nie jest tak, że wprowadzenie projektowanej regulacji uszczupli, zawęzi czy osłabi uprawnienia posiadane przez małżeństwa. Ponadto usunięcie wielu z tych uciążliwości w drodze proponowanej ustawy nastąpi z korzyścią dla całego społeczeństwa, wzmacniając

³ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dn. 10 maja 2011 r. w sprawie C-147/08 *Jürgen Römer przeciwko Freie und Hansestadt Hamburg*, dotychczas niepublikowany. Analogiczne stanowisko zajął Trybunał wcześniej w sprawie C-267/06 *Tadao Maruko przeciwko Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*.

więzi międzyludzkie i zapewniając im ochronę. Państwo już dziś dostrzega bowiem przewagę rozwiązania polegającego na sformalizowanym, trwałym i stabilnym związku dwóch osób, wspierających się i dzielących obowiązkami, nad związkiem luźnym, tymczasowym lub brakiem takiego związku. Dano temu wyraz zapewniając szczególną ustrojową pozycję małżeństwu i zachęcając do jego zawierania szeregiem przywilejów i uprawnień. Wprowadzenie związków partnerskich powiększy krąg osób żyjących w trwałych i stabilnych związkach, będzie zatem w pełni zgodne z tendencją już określoną przez ustawodawcę konstytucyjnego. Będzie to także krok w stronę pełnego równouprawnienia osób nieheteroseksualnych, zmniejszający wykluczenie społeczne tych osób, udowadniający, że państwo nie traktuje ich wrogo ani obojętnie. Redukcja wykluczenia społecznego w tym zakresie, z powodów kulturowych niemal całkowicie nietkniętym, pozwoli na uwolnienie dodatkowego społecznego i obywatelskiego potencjału, dziś niedostrzeganego lub bagatelizowanego. Zważywszy na potencjalne korzyści dla państwa i społeczeństwa, koszty wprowadzenia proponowanej ustawy są niewielkie. Wyzwaniem dla ustawodawcy są natomiast obyczajowe, kulturowo zakorzenione opory przed taką legislacją – ich pokonanie jest jednak konieczne, jeśli Polska ma być nowoczesnym państwem, korzystającym z bogactwa różnorodności społecznej, otwartym, stawiającym na integrację społeczną, a także realizującym swoje międzynarodowe zobowiązania.

Uchwalenie projektowanej ustawy zapewni warunki dla stabilnego i długotrwałego funkcjonowania sformalizowanych związków tworzonych przez osoby zwane w projekcie partnerami⁴. Projekt ustawy gwarantuje instytucjonalne wsparcie partnerów w trakcie trwania związku oraz w przypadku jego ustania, w tym poprzez śmierć jednego z partnerów. Podstawowym założeniem projektowanej regulacji jest to, że zarówno pary różnopłciowe jak i pary jednopłciowe są zdolne do tworzenia niezależnych ekonomicznie, trwałych związków, opartych na wzajemnych miłości, szacunku, lojalności i pomocy. Tymczasem obecnie brak jest jakichkolwiek rozwiązań ustawowych dla par jednopłciowych, które stanowią związki

⁴ W polskim ustawodawstwie przyjęte jest używanie niemal wyłącznie form w rodzaju męskim (małżonek, współnik, spadkobierca, podejrzany, najemca, sędzia, ubezpieczyciel, członek zarządu, zleceniodawca, zstępny, adwokat, właściciel, dowódca jednostki, dłużnik, sprawca, lekarz, konsul, funkcjonariusz, inspektor nadzoru, podatnik, pełnomocnik, kierownik zamawiającego, opiekun, przedstawiciel ustawowy, senator, prezydent miasta etc.), mimo, że niemal zawsze dotyczą one wszystkich osób, a nie tylko osób płci męskiej. Formy żeńskie używane są tylko wówczas, gdy użycie formy męskiej jest niemożliwe (matka, żona). Projektowana ustawa i niniejsze uzasadnienie zostały przygotowane przez osoby, którym opisane podejście ustawodawcy – utrwalające patriarchalizm w języku aktów prawnych – jest całkowicie obce. Pomimo tego projekt i uzasadnienie posługują się pojęciem „partnera” dla określenia wszystkich osób, którym projektowana ustawa przyzna prawo zawarcia związku partnerskiego – niezależnie od płci tych osób.

nieformalne i „prawnie indyferentne”⁵. W nieco lepszej sytuacji są pary różnopłciowe, które mogą obecnie wybierać między dwiema możliwościami: małżeństwem oraz wspólnym pożyciem.

Takie zróżnicowanie sytuacji prawnej stoi w sprzeczności z art. 32 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który zakazuje dyskryminacji m.in. w życiu społecznym z jakiegokolwiek przyczyny, a więc także ze względu na płeć i orientację seksualną osób tworzących wyżej opisany związek. Rozważania na ten temat należy przeprowadzić właśnie na tle zasady równości, jednej z trzech przewodnich zasad statusu prawnego jednostki, będącej jednocześnie zasadą ustrojową. Podstawową konsekwencją zasady równości jest zakaz dyskryminacji, czyli wprowadzania różnicowań o nieuzasadnionym charakterze. Nie ma jakiegokolwiek uzasadnienia dla zasygnalizowanych wyżej, fundamentalnych różnic pomiędzy parami jednopłciowymi (tworzonymi przez lesbijki, gejów i osoby biseksualne) a parami różnopłciowymi (tworzonymi w przytłaczającej większości przez osoby heteroseksualne).

Innym zagadnieniem, także wymagającym unormowania, jest ochrona interesów osób trzecich wchodzących w stosunki prawne z osobami żyjącymi w związkach nieformalnych, które zaciągają zobowiązania w celu zaspokojenia potrzeb prowadzonego wspólnie gospodarstwa domowego. Obecnie brak jest wyraźnych i jednoznacznych podstaw, aby osoba trzecia mogła kierować roszczeniami wobec osoby pozostającej w nieformalnym związku z osobą, która zaciągnęła zobowiązanie. Biorąc pod uwagę uderzające podobieństwa w organizacji życia, zwłaszcza w sferze majątkowej (wspólne zamieszkanie, wspólne ponoszenie kosztów utrzymania etc.), pomiędzy związkami nieformalnymi oraz związkami małżeńskimi – nie widać przyczyn dla wyżej opisanego braku regulacji dotyczących zobowiązań i wierzytelności.

Dodać należy, że brak instytucjonalizacji związków osób tej samej płci stanowi przejaw dyskryminacji dużej części społeczeństwa przez ustawodawcę i narusza społecznie przyjętą zasadą tolerancji. Uznaje się bowiem, że „tolerancja powinna oznaczać zarówno akceptację, jak i docenienie wartości i korzyści płynących z różnorodności i pluralizmu”⁶. Wiele par tworzonych przez osoby tej samej płci chce tworzyć trwałe i usankcjonowane związki, dostrzegane, uznawane i chronione przez prawo. Ustawodawca nie może unikać podjęcia tej kwestii. Instytucjonalizacja związków partnerskich jest rozwiązaniem tego problemu.

⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z 06 grudnia 2007 roku w sprawie IV CSK 301/07.

⁶ F. Hartwich, *Związki partnerskie. Aspekty prawne*, Warszawa 2011.

3. Dotychczasowe projekty

Przedmiotowy projekt nie jest pierwszą w Polsce próbą ujęcia w ramy prawne funkcjonowania związków pozamałżeńskich.

Pierwszą propozycję, mającą na celu uregulowanie sytuacji osób żyjących w związkach nieformalnych, przygotowano już w 2003 roku, kiedy grupa senatorów i senatorek wniosła pod obrady Senatu V kadencji projekt ustawy *o rejestrowanych związkach między osobami tej samej płci*. Przewidywał on m.in. ustawowe dziedziczenie po zmarłym partnerze oraz prawo ustanowienia wspólności majątkowej w drodze aktu notarialnego. Związek miał być zawierany w Urzędzie Stanu Cywilnego. Jak wskazywał sam tytuł projektowanej ustawy, zawarte w niej rozwiązania przewidziane były jednak tylko dla par jedнопłciowych. 03 grudnia 2004 roku Senat podjął uchwałę o wniesieniu projektu do Sejmu⁷, gdzie jednak nie doczekał się rozpatrzenia przed upływem kadencji. Po wyborach w 2005 roku projektu nie złożono ponownie.

Kolejną próbą uregulowania związków nieformalnych był poselski projekt ustawy o umowie związku partnerskiego⁸. Rozwiązania projektu były adresowane – podobnie jak w uzasadnianym projekcie – zarówno do par jedнопłciowych jak i do par różнопłciowych. Przewidziano w nim zawarcie związku partnerskiego w drodze umowy cywilnoprawnej (z podpisami notarialnie poświadczonymi), której strony – samodzielnie i swobodnie, bez ingerencji ustawodawcy – miały określić „wzajemne zobowiązania o charakterze majątkowym lub osobistym w celu organizacji wspólnego życia”. Zawarcie umowy związku partnerskiego nie powodowało zmiany stanu cywilnego i wywierało skutki *erga omnes* dopiero po upływie jednego roku od zawiadomienia kierownika Urzędu Stanu Cywilnego o jej zawarciu. Projekt stał się przedmiotem prac połączonych sejmowych Komisji Polityki Społecznej i Rodziny oraz Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka a także Podkomisji Nadzwyczajnej powołanej do prac nad projektem ustawy. Opinię o projekcie przygotowały Sąd Najwyższy⁹ oraz Biuro Analiz Sejmowych¹⁰; stanowisko rządu nie powstało. Prace legislacyjne nad w/w projektem uległy przerwaniu wraz z upływem VI kadencji Sejmu RP.

⁷ Senacki projekt ustawy o rejestrowanych związkach partnerskich (przedstawicielką wnioskujących była senatorka Krystyna Sienkiewicz); druk sejmowy nr 3664 z 22 grudnia 2004 roku.

⁸ Poselski projekt ustawy o umowie związku partnerskiego; druk sejmowy nr 4418, wpłynął 23 maja 2011 roku.

⁹ Pismo BSA I – 021 – 135/11 z 04 sierpnia 2011 roku.

4. Przegląd podobnych rozwiązań zagranicznych

Projektowana regulacja wpisuje się w ogólnoswiatowy trend ujmowania w ramy prawne funkcjonowania związków pozamałżeńskich, w tym zwłaszcza jednopłciowych. W tym ostatnim kontekście należy podkreślić, że od 1989 roku wiele państw wprowadziło do swoich porządków prawnych możliwości formalizacji związków tworzonych przez pary jednopłciowe. Państwa, które zdecydowały się na wprowadzenie nowych rozwiązań prawnych albo w drodze krajowego orzecznictwa sądowego usankcjonowały prawnie istnienie takich związków to: Andora, Argentyna, Australia, Austria, Belgia, Brazylia, Chorwacja, Czechy, Dania, Ekwador, Finlandia, Francja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Kanada, Kolumbia, Liechtenstein, Luksemburg, Niemcy, Nowa Zelandia, Norwegia, Portugalia, Republika Południowej Afryki, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, Urugwaj, Węgry, Wielka Brytania. Do listy tej dodać należy także niektóre stany USA (ostatnio stan Waszyngton) oraz Meksyku. Pierwszym krajem, który zdecydował się na wprowadzenie związków partnerskich była – w 1989 roku – Dania. Prace parlamentarne nad uregulowaniem prawnym funkcjonowania związków osób tej samej płci toczą się obecnie m.in. na Malcie, w Chile, Kostaryce i Nepalu. Należy podkreślić, że w chwili obecnej w większości państw członkowskich Unii Europejskiej (w tym także w niektórych państwach, które przystąpiły do UE wraz z Polską w 2004 roku) wprowadzono regulacje pozwalające na formalizację wspólnego pożycia par osób tej samej płci. Rzeczpospolita Polska, respektując wolny wybór jednostek w przedmiocie osoby, z którą tworzą związek, nie może dzielić obywateli. Związki osób tej samej płci są tworzone na podstawie takich samych wartości, jakie przyświecają osobom wchodzącym w związek różnopłciowy. Wprowadzenie projektowanej ustawy sprawi, że usankcjonowane prawnie związki tworzone przez osoby tej samej płci zyskają ochronę prawną przed dyskryminującymi praktykami, z którymi obecnie się spotykają. Z kolei dla setek tysięcy par różnopłciowych, które nie są jeszcze gotowe na małżeństwo, związek partnerski – z założenia mniej stabilny niż małżeństwo, ale wprowadzający konkretne obowiązki i uprawnienia – byłby polem do przetestowania trwałości wzajemnej relacji oraz zapewnienia im pewnych ram i zabezpieczeń prawnych.

¹⁰ Opinia prawna na temat potencjalnych skutków karnoprawnych przyjęcia projektu ustawy o umowie związku partnerskiego z 26 sierpnia 2011 roku.

Instytucjonalizacja związków jednopłciowych w wymienionych powyżej państwach przybiera różne formy, zależne od woli ustawodawców krajowych. Należy wyróżnić cztery podstawowe formy regulowania funkcjonowania takich par:

- 1) małżeństwo,
- 2) związek partnerski,
- 3) konkubinat rejestrowany,
- 4) konkubinat nierejestrowany.

Małżeństwo – w zakresie, w jakim jest dostępne dla par różnopłciowych – zostało udostępnione (otwarte) jako instytucja prawna dla par jednopłciowych w dziesięciu państwach: Argentynie, Belgii, Hiszpanii, Holandii, Islandii, Kanadzie, Norwegii, Portugalii, Republice Południowej Afryki oraz w Szwecji. Wprowadzenie możliwości zawierania małżeństw przez pary jednopłciowe odbyło się, w zależności od państwa, albo na zasadzie rozszerzenia w odpowiednich ustawach (np. kodeksy cywilne, kodeksy rodzinne itd.) zakresu podmiotów uprawnionych do takiej formy instytucjonalizacji związku, albo poprzez przyjęcie specjalnych, odrębnych aktów prawnych regulujących funkcjonowanie takich małżeństw. Warto podkreślić, że – niezależnie od przyjętej ścieżki wprowadzenia opisanej instytucji w wymienionych państwach – nie powstała w nich odrębna instytucja „małżeństw jednopłciowych” ani, tym bardziej „małżeństw homoseksualnych”. Takimi określeniami, spotykanymi w publicystyce, zaciemnia się prosty fakt: instytucja małżeństwa pozostała w wymienionych państwach niezmienną, zakres związanych z nią uprawnień nie został uszczuplony, a szacunek dla niej ani jej pozycja ustrojowa nie zmalały; jest to nadal instytucja małżeństwa. Zmienił się jedynie krąg podmiotów uprawnionych do korzystania z niego.

Kolejną formą instytucjonalizacji związków par jednopłciowych, która została zastosowana przez wielu ustawodawców zagranicznych, jest związek partnerski, zwany też rejestrowanym partnerstwem. Rozwiązanie to funkcjonuje między innymi w Czechach, Irlandii, Niemczech, na Węgrzech i w Wielkiej Brytanii. Rejestrowane partnerstwo powstaje poprzez oficjalny akt rejestracji i przewiduje określony pakiet praw i obowiązków, określonych przez ustawodawcę, zazwyczaj z wyłączeniem praw rodzicielskich. Rozwiązanie takie wydaje się być kompromisem pomiędzy poszanowaniem praw osób żyjących w związkach jednopłciowych, a takimi względami, jak np. konstytucyjna definicja małżeństwa wykluczająca małżeństwo tej samej płci.¹¹ W niektórych państwach wprowadzenie związków

¹¹ P. Pogodzińska, „Instytucjonalne rozwiązania prawne w zakresie regulacji związków jednopłciowych w Europie” w „Tęczowe rodziny w Polsce. Prawo a rodziny gejowsko-lesbijskie”, red. Zima, Warszawa 2010.

partnerskich było krokiem pośrednim na drodze do równouprawnienia par jedнопłciowych poprzez umożliwienie im zawierania małżeństw. Instytucja związku partnerskiego najczęściej reguluje podstawowe kwestie organizacyjne, takie jak rozliczenia podatkowe, sprawy emerytalne, ubezpieczeniowe, rentowe i spadkowe, problematykę najmu, pobytu w danym państwie oraz możliwość ustanowienia wspólnoty majątkowej. Rozwiązanie to ma też mniejszy walor godnościowy i edukacyjny aniżeli otwarcie instytucji małżeństwa dla par jedнопłciowych. Jest jednocześnie – wśród państw, które zdecydowały się regulację związków jedнопłciowych – dużo popularniejsze niż małżeństwa.

Obok związków partnerskich pojawiła się instytucja rejestrowanego konkubinatu, przewidująca węższy zakres uprawnień i obowiązków niż w/w formy instytucjonalizacji. Cechą charakterystyczną tej formy związku jest brak zmiany stanu cywilnego tworzących go osób. Pomimo tego ten rodzaj konkubinatu nie tylko niesie ze sobą pewne uprawnienia i obowiązki, często uregulowane w jednym akcie prawnym, ale także – dla zaistnienia – wymaga ujawnienia i rejestracji przez państwo.

Szczególnym przypadkiem – na pograniczu rejestrowanego partnerstwa i rejestrowanego konkubinatu – jest francuskie rozwiązanie *Pacte civil de solidarité* (PACS)¹², które stanowiło pierwowzór dla wyżej przywołanego poselskiego projektu ustawy o umowie związku partnerskiego z 2011 roku. PACS jest cywilnoprawną umową, której zawarcie jest otwarte zarówno dla par jedнопłciowych jak i par różнопłciowych; większość uprawnień wynikających z PACS ma charakter majątkowy oraz socjalny. Co charakterystyczne, inaczej niż w przypadku małżeństwa oraz związku partnerskiego, w przypadku PACS wzajemne obowiązki i prawa partnerów są określane przez nich samych, a nie przez ustawodawcę, który ustalił jedynie katalog praw i obowiązków służących wobec osób trzecich. Od innych rejestrowanych konkubinatów PACS odróżnia przede wszystkim to, że wzajemne prawa i obowiązki partnerów zostają spisane, są zatem dookreślone, a nie płynne i niejasne. Ustawa o PACS składa się z 15 artykułów i – w odróżnieniu od ustaw wprowadzających związki partnerskie, kompleksowo regulujących tę instytucję w jednym akcie prawnym – stanowi nowelizację kilku innych aktów prawnych, w tym francuskiego kodeksu cywilnego, kodeksu podatkowego, kodeksu zabezpieczenia społecznego, przepisów dotyczących działalności

¹² Loi n°99-944 du 15 novembre 1999 relative au pacte civil de solidarité. NOR: JUSX9803236L.

urzędów publicznych rządowych i samorządowych, najmu lokali mieszkalnych, przepisów prawa pracy oraz regulacji dotyczących pobytu na terenie Francji¹³.

Konkubinaty nierejestrowane to najprostsza forma prawnego ujęcia związku dwóch osób. Jest to określony przez ustawodawcę lub orzecznictwo i piśmiennictwo stan faktyczny, z którym przepisy prawa, zwykle rozproszone w wielu aktach prawnych, wiążą pewne konsekwencje prawne – obowiązki, uprawnienia ale często też ograniczenia. Dla par jedнопłciowych rozwiązanie takie ma zastosowanie albo z woli ustawodawcy (tak jest m.in. w przypadku Węgier oraz Chorwacji¹⁴) albo w przypadku konsekwentnej i spójnej wykładni przepisów. Jak zasygnalizowano wyżej, w Polsce konkubinaty, występujący pod nazwą wspólnego pożycia (w niektórych ustawach – „faktycznego wspólnego pożycia”), obejmuje tylko i wyłącznie pary różнопłciowe. Kwestia ta zostanie omówiona bardziej szczegółowo w dalszej części uzasadnienia.

Interesującą pozycję wypracował w powyższym względzie Izrael. Nie wprowadzono tam związków partnerskich a małżeństwo zawrzeć mogą tylko osoby różnych płci – jest to spowodowane swoistym monopolem duchownych w tym zakresie. Jednocześnie – od decyzji tamtejszego sądu najwyższego w 2006 roku – Izrael honoruje związki małżeńskie osób tej samej płci zawarte w innych krajach, przyznając im niemal takie same uprawnienia, jakimi cieszą się małżeństwa zawierane w Izraelu. Dla par jedнопłciowych pochodzących z Izraela stało się to powodem wyjazdów do państw, w których małżeństwo można zawrzeć nie tylko nie posiadając obywatelstwa, ale nawet zamieszkania (takim państwem jest m.in. Kanada); po powrocie do Izraela pary takie zachowują małżeński status. Jednocześnie Izrael uznaje niezarejestrowane konkubinaty niezależnie od płci osób tworzących związek.

Podsumowując powyższy – bardzo pobieżny – przegląd rozwiązań występujących w innych krajach warto wskazać, że małżeństwo i związki partnerskie dla par jedнопłciowych wprowadziły państwa o bardzo różnej historii i kulturze. W zasadzie wszystkie one należą do zachodniego kręgu kulturowego lub się z niego wywodzą. Niemal wszystkie są państwami, w których dominuje chrześcijaństwo. Kryterium religijne – często pojawiające się w debacie nad związkami partnerskimi w Polsce – wydaje się zatem nie mieć decydującego znaczenia. Roli nie odgrywa też położenie geograficzne ani historia danego państwa: związki partnerskie wprowadziły zarówno kraje zachodnioeuropejskie (często uznawane za znajdujące się na

¹³ P. Pilch, „Modele regulacji prawnych dotyczących związków partnerskich obowiązujące w krajach europejskich – rys historyczny” [w:] „Orientacja seksualna i tożsamość płciowa. Aspekty prawne i społeczne”, red. Wieruszewski, Wyrzykowski, Warszawa 2009.

¹⁴ Ustawa z 14 sierpnia 2003 roku *Zakon o istospolnim zajednicama*; art. 21 tej ustawy zawiera ponadto zakaz dyskryminacji ze względu na orientację seksualną.

zbliżonym poziomie cywilizacyjnym), jak Austria, Dania, Niemcy czy Szwajcaria, jak i państwa Europy Środkowej – Czechy, Słowenia i Węgry. Podobnie większość krajów Ameryki Południowej wprowadziła tego rodzaju rozwiązania. Zmiany ustawodawstwa bez szwanku przetrwały też zmiany rządów i ich politycznych barw: w Holandii prawa nie zmieniono nawet po dojściu do władzy partii radykalnie protestanckiej. Na Węgrzech, pomimo wprowadzenia nowej konstytucji proklamującej ochronę małżeństwa jako związku różnopłciowego, rząd pozostawił nietkniętą ustawę o związkach partnerskich, przyznającą bardzo szerokie, niemal małżeńskie uprawnienia parom jednopłciowym.

Polska – obok Włoch – pozostaje ostatnim większym państwem Unii Europejskiej, który nie wprowadził związków partnerskich dla par jednopłciowych¹⁵. Biorąc pod uwagę historyczną spuściznę walki o wolność a także obecną wysoką pozycję naszego państwa w Europie – postrzeganego przez zagranicę przez pryzmat tych dwóch okoliczności – brak regulacji w projektowanym zakresie jest wręcz rażąco i niewytłumaczalny.

5. Związki partnerskie jako konsekwencja wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Projektowana ustawa jest odpowiedzią na stanowiska wyrażone przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPCz) odnośnie konieczności poszanowania życia prywatnego i rodzinnego par jednopłciowych. Należy w tym miejscu podkreślić, że Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 04 listopada 1950 roku (Dz. U. z 1993 roku, Nr 61, poz. 284; dalej jako Europejska Konwencja) wiąże Polskę i jest bezpośrednio stosowana w polskim porządku prawnym, a jej interpretacja musi być zgodna ze standardem wypracowanym w orzecznictwie ETPCz.

Jak wynika z wyroku ETPCz z 04 października 2007 roku w sprawie *Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) przeciwko Szwajcarii* (skarga nr 32772/02), organy państwa są zobowiązane do stosowania Konwencji rozumianej tak, jak to wynika z jej brzmienia i orzecznictwa Trybunału. Stanowisko to jest aprobowane w polskiej dogmatyce przedmiotu. Prof. Anna Wyrozumska w artykule *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Skandal, czyli*

¹⁵ Od 1988 roku włoski parlament wielokrotnie zajmował się kwestią uregulowania związków pozamałżeńskich – w tym związków jednopłciowych. Ostatnią próbą były prace rządu Romano Prodiego w 2007 roku i na początku 2008 roku (przerwane przez przedterminowe wybory) – najpierw nad projektem ustawy *Diritti e doveri delle persone stabilmente conviventi* („o prawach i obowiązkach stabilnych konkubinatów”), przeznaczony dla wszystkich par, a następnie nad projektem ustawy *Contratto di Unione Solidale* („o umowie związku solidarnego”), wzorowanej na francuskim rozwiązaniu PACS.

kolizja wyroku polskiego i strasburskiego¹⁶ podkreśliła, że „wyrok Trybunału jest wiążący i musi być wykonany. Sposób wykonywania orzeczeń ETPCz nie jest określony w konwencji i należy do prawa krajowego”. Oznacza to, że na wszystkich organach państwa spoczywa obowiązek stosowania orzeczeń Trybunału, w tym ich znajomości. Sposób zapewnienia wykonania orzeczenia należy przy tym do sfery autonomii proceduralnej państw – stron Konwencji¹⁷. Warto zauważyć, że również w niedawnym wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dn. 21 grudnia 2011 r. w sprawach połączonych *N.S. przeciwko Secretary of State for the Home Department i M.E., A.S.M., M.T., K.P. oraz E.H. przeciwko Refugee Applications Commissioners, Minister for Justice, Equality and Law Reform*, sygn. C-411/10 i C-493/10, Trybunał ten zwrócił uwagę na konieczność uwzględniania przez państwa członkowskie orzeczeń ETPCz, również wydanych w sprawach wywołanych skargami nieskierowanymi przeciwko danemu państwu członkowskiemu. Wreszcie, także polski Trybunał Konstytucyjny (TK) dostrzega i podkreśla konieczność uwzględniania wniosków interpretacyjnych formułowanych przez ETPCz w procesie stanowienia, wykładni i stosowania prawa w Polsce (w ten sposób TK np. w orzeczeniach: z 18 października 2004 roku, sygn. P 8/04, z 19 lipca 2011 roku, sygn. K 11/10, z 15 kwietnia 2009 roku, sygn. SK 28/08, z 08 listopada 2007 roku, sygn. K 39/07 oraz z 17 grudnia 2003 roku, sygn. SK 15/02), a niezgodność z Konwencją musi być traktowana jako skutkująca automatycznie niezgodnością z Konstytucją (w ten sposób: orzeczenie TK z 19 lutego 2008 roku, sygn. P 48/06). Powinność zapewnienia spójnego standardu ochrony praw podstawowych (i zasady niedyskryminacji) wynika ze struktury polskiego systemu prawa, który ma charakter multicytryczny¹⁸.

W wyroku wydanym w sprawie *Kozak przeciwko Polsce* (skarga nr 13102/02) w 02 marca 2010 roku ETPCz uznał, że Polska, pozbawiając mężczyzn prawa do wstąpienia w stosunek najmu mieszkania komunalnego po jego zmarłym partnerze, dopuściła się nieuzasadnionego i dyskryminującego różnicowania, a jedyną motywacją tego rozróżnienia była orientacja seksualna skarżącego. Trybunał w swoim orzeczeniu przypomniał po raz kolejny, że orientacja seksualna jest jedną z najbardziej intymnych i osobistych cech tożsamości każdej jednostki ludzkiej i jako taka jest chroniona na gruncie Europejskiej Konwencji zapewniającej także poszanowanie życia prywatnego. Sędziowie zaznaczyli

¹⁶ „Rzeczpospolita” z 04 marca 2005 roku.

¹⁷ M. in.: R. Wieruszewski, *Mechanizmy kontrolne Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, PiP 1991/12/41, str. 46 *in fine*

¹⁸ zob. szerzej fundamentalną pracę prof. Ewy Łętowskiej *Multicytryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje*, PiP 2005, z. 4, s. 3.

bardzo wyraźnie, że państwo winno być niezwykle ostrożne w ustanawianiu różnic w traktowaniu, jeśli w grę wchodzi płeć lub orientacja seksualna. Co więcej, w wyroku możemy przeczytać, że jeżeli państwo stosuje rozróżnienia oparte na orientacji seksualnej, działania te winny być niezbędne do osiągnięcia konkretnego celu, a relacja pomiędzy celem a środkami prawnymi winna być nierozzerwalna (w tym przypadku celem była ochrona tzw. „tradycyjnej rodziny”). Trybunał nie zanegował w żaden sposób kompetencji państwa odnośnie ochrony ww. modelu rodziny. Trybunał podkreślił jednak bardzo stanowczo, że prawo zawierające generalne przepisy, które z góry wykluczają osoby homoseksualne z możliwości wstąpienia w prawo najmu po zmarłym partnerze są zbyt radykalnym środkiem realizowania ochrony instytucji rodziny. Państwo dysponuje bowiem całą gamą innych środków, aby taką ochronę zapewnić¹⁹. Ten wycinkowy problem związany z prawem najmu zdaje się mieć przełożenie na inne sfery życia; pokazuje, jak różnicowanie traktowania ze względu na orientację seksualną narusza prawo jednostki do poszanowania życia prywatnego. W tym kontekście należy również wspomnieć, że ETPCz ustanowił kolejny, bardzo ważny standard dotyczący pożycia rodzinnego par jedнопłciowych. W wyroku z 24 czerwca 2010 roku w sprawie *Schalk i Kopf przeciwko Austrii* (skarga nr 30141/04) Trybunał stwierdził, że choć przepisy Europejskiej Konwencji nie nakładają na państwa-strony obowiązku przyznania związkom osób tej samej płci prawa do zawarcia małżeństwa, to jednak sztuczne byłoby utrzymywanie dotychczasowego poglądu, że pary osób tej samej płci, inaczej niż pary osób przeciwnej płci, nie mogą być objęte pojęciem „życia rodzinnego” (art. 8 Europejskiej Konwencji). ETPCz podkreślił również, że pary jedнопłciowe są nie mniej od par mieszanych płciowo zdolne do utworzenia stałej relacji uczuciowej. Tym samym więc są one w podobnej sytuacji do par mieszanych płciowo, jeśli chodzi o potrzebę prawnego uznania i prawnej ochrony ich związku²⁰.

6. Dokumenty międzynarodowe

W przygotowanym na zlecenie Parlamentu Europejskiego *Raporcie* Agencji Praw Podstawowych UE nt. homofobii i dyskryminacji ze względu na orientację seksualną w

¹⁹ K. Śmiszek, „Dyskryminująca polska rzeczywistość”, „Rzeczpospolita”, 11 marca 2010 roku; zob. też: glosy do wyroku ETPCz z 02 marca 2010 roku w sprawie *Kozak przeciwko Polsce* autorstwa K. Bema – aprobująca – i M. Górskiego – częściowo krytyczna, opublikowane w SIP LEX, 2010.

²⁰ Por. M. Górski, *Strasburg o związkach partnerskich*, „Rzeczpospolita”, 20 września 2010 roku; zob. też glosy do powołanego wyroku autorstwa K. Bema – aprobująca i M. Górskiego – częściowo krytyczną oraz glosę autorstwa W. Brzozowskiego opublikowaną w EPS, nr 4 z 2011 roku.

państwach członkowskich Unii Europejskiej²¹, podniesiono, że wspólnotowy zakaz dyskryminacji wymaga zrównania w prawach, korzyściach czy przywilejach osób w trwałych związkach porównywalnych do małżeństwa, niezależnie od ich formy. W *Raporcie* podkreśla się, że prawo krajowe może zastrzegać pewne uprawnienia dla małżonków, ale jednocześnie odmowa ich przyznania osobom w związkach o określonej trwałości stanowi przejaw dyskryminacji pośredniej. *Raport* przywołuje w tym miejscu jako standard prawa międzynarodowego sprawę *Joslin przeciwko Nowej Zelandii* rozstrzygniętą przez Komitet Praw Człowieka w 2002 roku, w której stwierdzono, że różne traktowanie małżeństw i związków osób tej samej płci stanowi naruszenie prawa do zawarcia małżeństwa²².

7. Sądownictwo w Polsce

Projekt ustawy o związkach partnerskich wychodzi naprzeciw sytuacjom, w których sądy w Polsce, z uwagi na braki ustawodawstwa, w różny sposób rozpatrują sprawy dotyczące par jednopłciowych.

W kilku orzeczeniach wydanych na przestrzeni wielu lat Sąd Najwyższy stwierdził, że immanentną cechą wspólnego pożycia (konkubinatu) jest zróżnicowanie płciowe pozostających w nim osób²³. Zarazem wskazać należy, że przedmiotowa opinia Sądu ukształtowała się na długo przed rozpoczęciem prac nad Konstytucją RP z 1997 roku, przewidującą szczególną pozycję i ochronę instytucji małżeństwa - na co Sąd Najwyższy powołuje się obecnie. Pomija się i zapomina, że pierwotnie opinie Sądu w przedmiotowym zakresie nie miały żadnego związku z „ochroną małżeństwa” ani ochroną jakiegokolwiek innego dobra. Orzecznictwo Sądu Najwyższego naciskało na wąskie, bardzo rygorystyczne rozumienie wspólnego pożycia jako związku niemal-małżeńskiego (od małżeństwa różniącego się jedynie brakiem „formalnego węzła”), gdyż chciano w ten sposób zawęzić możliwości korzystania m.in. z prawa odmowy składania zeznań w postępowaniu karnym. Na gruncie kodeksu karnego z 1969 roku - podobnie jak współcześnie - prawo służyło to m.in.

²¹ *Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation in the EU Member States*, Wiedeń 2009

²² A. Śledzińska-Simon, „Prawo osób homoseksualnych do życia rodzinnego w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i raportu Agencji Praw Podstawowych UE” – tekst niepublikowany

²³ Por. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z 20 listopada 2009 roku w sprawie III CZP 99/09, postanowienie Sądu Najwyższego z 07 lipca 2004 roku w sprawie II KK 176/04, uchwała Sądu Najwyższego z 21 maja 2002 roku w sprawie III CZP 26/02, wyrok Sądu Najwyższego z 02 kwietnia 1981 roku w sprawie I KR 23/81, uchwała Sądu Najwyższego z 09 czerwca 1976 roku w sprawie VI KZP 13/75, wyrok Sądu Najwyższego z 12 listopada 1975 roku w sprawie V KR 203/75.

osobom pozostającym we wspólnym pożyciu. Na długo zanim w Polsce pojawiła się swoboda debaty publicznej umożliwiająca podniesienie sprawy związków jednopłciowych, Sąd Najwyższy ferował wyroki *de facto* zmuszające do składania zeznań obciążających osoby najbliższe przeciwnej płci, które - w jego ocenie - nie zasługiwały na uznanie za pozostające we wspólnym pożyciu. Jest oczywiste, że taka wykładnia dawnego kodeksu karnego przez Sąd Najwyższy następowała w realiach PRL - państwa opresyjnego, stosującego m.in. postępowanie karne jako narzędzie utrzymywania społeczeństwa w ryzach.

Współcześnie wskazana linia orzecznicza Sądu - kontynuowana bez odchyień i wątpliwości co do jej aktualności i zasadności - zmieniła swoje uzasadnienie; obecnie jest nim „ochrona małżeństwa” wynikająca z art. 18 Konstytucji RP. Po 1989 roku w Polsce zmieniła się sytuacja polityczna, społeczna i kulturowa, „ujawniły się” pary jednopłciowe, natomiast Sąd Najwyższy nie zmienił swojego stanowiska o wspólnym pożyciu od czasów PRL - mając dla tego nowe uzasadnienie. O ile wcześniej Sąd akcentował, że bliskość, trwałość oraz inne cechy i elementy nieformalnego związku mają być „jak w małżeństwie”, o tyle współcześnie eksponuje się „małżeński wymóg” różnej płci osób pozostających we wspólnym pożyciu. Konsekwencje takiego stanowiska Sądu, ignorującego sytuację społeczną, ponoszą pary jednopłciowe.

Stanowisko Sądu Najwyższego w powyższym zakresie znajduje odbicie w judykaturze²⁴, choć nie zawsze. Sąd Apelacyjny w Białymstoku w swoim orzeczeniu z 23 lutego 2007 roku (sygn. I ACa 590/06) uznał, że pod pojęciem konkubinatu należy rozumieć stabilną, faktyczną wspólnotę osobisto-majątkową dwojga osób, bez znaczenia ich płci. Co więcej, sąd stwierdził, że nie ma podstaw do stosowania odmiennych zasad przy rozliczaniu majątku powstałego w trakcie „konkubinatu homoseksualnego” i „konkubinatu heteroseksualnego”. Stanowiska tego nie podzielił jednak Sąd Najwyższy, który uznał, że sporny majątek osób tej samej płci może zostać podzielony – po ustaniu ich „związku faktycznego” – w oparciu o przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu²⁵.

Podobna niepewność prawa występuje w odniesieniu do wstępowania w stosunek najmu lokalu. W 2011 roku Sąd Rejonowy w Złotowie (a za nim Sąd Okręgowy w Poznaniu²⁶) przyznał prawo wstąpienia w stosunek najmu kobiecie, która była partnerką zmarłej głównej najemczynie lokalu. W tym samym czasie Sąd Rejonowy dla Warszawy-

²⁴ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 11 grudnia 1997 roku w sprawie II AKa 226/97.

²⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z 06 grudnia 2007 roku w sprawie IV CSK 301/07.

²⁶ Wyrok Sądu Okręgowego w Poznaniu, sygn. akt II Ca 284/11

Mokotowa²⁷ oddalił powództwo o wstąpienie w stosunek najmu mieszkania po zmarłym partnerze uznając, że jest to możliwe tylko przy konkubinacie będącym związkiem osób różnej płci. Zarówno w przypadku ze Złotowa jak i z Warszawy podstawą orzekania był ten sam przepis - art. 691 § 1 kc. Sytuacja, w której różne sądy orzekają różnie odnośnie tego samego zagadnienia prawnego na tle identycznego lub mocno zbliżonego stanu faktycznego powoduje stan prawnej niepewności. Jest to stan niemożliwy do pogodzenia z zasadą rządów prawa.

8. Krajowe akty prawne

Projektowana ustawa wychodzi naprzeciw założeniom przygotowanej przez rząd Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju w perspektywie do 2030 roku. Jednym z jej celów operacyjnych jest wprowadzenie zmian w systemie świadczeń społecznych - tak aby wsparcie trafiło do grup realnie ich potrzebujących. Może się stać to tylko wtedy, kiedy świadczenia adresowane do gospodarstw domowych (świadczenia rodzinne z tytułu ubóstwa, dodatki mieszkaniowe oraz transfery indywidualne) będą pozwalać na wydobywanie potencjałów wszystkich należących do niego osób - poprzez minimalizowanie kosztu dostępu do usług opiekuńczych czy edukacyjnych. Cytując założenia Strategii: „Do gospodarstw domowych powinny być również adresowane rozwiązania zwiększające dochody z pracy, poprzez m.in. odpowiednio zaprojektowany system podatkowy. W przypadku gospodarstw domowych konieczne będzie w perspektywie 2015 roku wprowadzenie zmian odnoszących się do przemian w zakresie modelu rodziny. W perspektywie kolejnych pięciu lat konieczne będzie zrównanie w prawach osób, które funkcjonują w nieformalnych ale stałych związkach”.

Bez dyskusyjnym jest, iż Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju odnosi się do związków tworzonych zarówno przez pary jedнопłciowe jak i przez pary różnopłciowe. Założenie to odzwierciedlono w projektowanej ustawie.

9. Związki nieformalne w prawie polskim

Należy podkreślić, że - co do zasady - osoby różnej płci żyjące razem i prowadzące wspólne gospodarstwo domowe bez węzła małżeńskiego są dla siebie - w świetle prawa - osobami obcymi. Pomimo tego szereg aktów prawnych przypisuje określone znaczenie

²⁷ Wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy Mokotowa IC 1447/10, (w chwili składania projektu ustawy o związkach partnerskich, wyrok został zaskarżony do Sądu Okręgowego w Warszawie, sygn. akt V Ca 3094/11)

prawne pojęciu pozostawania we wspólnym pożyciu (konkubinat). Ustawodawca używa pojęcia „wspólnego pożycia” w:

- ustawie z 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny,
- ustawie z 20 maja 1971 roku – Kodek wykroczeń,
- ustawie z 26 maja 1982 roku – Prawo o adwokaturze,
- ustawie z 06 lipca 1982 roku o radcach prawnych,
- ustawie z 14 lutego 1991 roku – Prawo o notariacie,
- ustawie z 07 października 1992 roku o regionalnych izbach obrachunkowych,
- ustawie z 07 lipca 1994 roku o gwarantowanych przez Skarb Państwa ubezpieczeniach eksportowych,
- ustawie z 29 września 1994 roku o rachunkowości,
- ustawie z 23 grudnia 1994 roku o Najwyższej Izbie Kontroli,
- ustawie z 22 czerwca 1995 roku o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej,
- ustawie z 06 czerwca 1997 roku – Kodeks karny,
- ustawie z 06 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego,
- ustawie z 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami,
- ustawie z 28 sierpnia 1997 roku o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych,
- ustawie z 29 sierpnia 1997 roku o komornikach sądowych i egzekucji,
- ustawie z 29 sierpnia 1997 roku – Ordynacja podatkowa,
- ustawie z 04 września 1997 roku o dyscyplinie wojskowej,
- ustawie z 08 września 2000 roku o komercjalizacji, restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa państwowego „Polskie Koleje Państwowe”,
- ustawie z 16 listopada 2000 roku o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu,
- ustawie z 15 grudnia 2000 roku o spółdzielniach mieszkaniowych,
- ustawie z 11 maja 2001 roku – Prawo o miarach,
- ustawie z 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie,
- ustawie z 22 maja 2003 roku o działalności ubezpieczeniowej,
- ustawie z 22 maja 2003 roku o pośrednictwie ubezpieczeniowym,
- ustawie z 29 stycznia 2004 roku – Prawo zamówień publicznych,
- ustawie z 17 lutego 2005 roku o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne,
- ustawie z 04 marca 2005 roku o Krajowym Funduszu Kapitałowym,

- ustawie z 07 lipca 2005 roku o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw,
- ustawie z 29 lipca 2005 roku o nadzorze nad rynkiem kapitałowym,
- ustawie z 09 czerwca 2006 roku o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym,
- ustawie z 16 lutego 2007 roku o ochronie konkurencji i konsumentów,
- ustawie z 23 stycznia 2009 roku o wojewodzie i administracji rządowej w województwie,
- ustawie z 23 stycznia 2009 roku o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury,
- ustawie z 07 maja 2009 roku o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym,
- ustawie z 09 października 2009 roku o dyscyplinie wojskowej,
- ustawie z 02 grudnia 2009 roku o izbach lekarskich,
- ustawie z 09 kwietnia 2010 roku o udostępnianiu informacji gospodarczych i wymianie danych gospodarczych.

Ponadto pojęcie „pozostawania we wspólnym pożyciu” pojawia się szereg razy w aktach podustawowych, w tym w:

- rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 03 września 2008 roku w sprawie przeprowadzania konkursów na stanowisko asystenta sędziego,
- rozporządzeniu Ministra Finansów z 03 grudnia 2009 roku w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych,
- rozporządzeniu Ministra Finansów z 28 grudnia 2009 roku w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji,
- rozporządzeniu Ministra Finansów z 28 grudnia 2009 roku w sprawie szczególnych zasad rachunkowości domów maklerskich,
- rozporządzeniu Ministra Finansów z 28 grudnia 2009 roku w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej osoby sporządzającej świadectwa charakterystyki energetycznej budynku, lokalu mieszkalnego lub części budynku stanowiącej samodzielną całość techniczno-użytkową,
- rozporządzeniu Ministra Finansów z 11 marca 2010 roku w sprawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej organizatorów imprez masowych,
- rozporządzeniu Ministra Finansów z 15 kwietnia 2010 roku w sprawie określenia wzoru oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby fizycznej ubiegającej się o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego.

Jak wskazano wyżej, polski stan prawny można określić jako model niezarejestrowanego konkubinatu. Ponownego podkreślenia wymaga, że korzystać mogą z niego wyłącznie pary różnopłciowe, a to za sprawą wspomnianego orzecznictwa Sądu Najwyższego.

Pozostawanie we wspólnym pożyciu, choć jest stanem faktycznym i z założenia nie ma cechy trwałości, powoduje dwa rodzaje skutków prawnych:

- uprawnienia – jak prawo odmowy składania zeznań, prawo do wstąpienia w stosunek najmu w miejsce zmarłej osoby czy prawo do państwowej kompensaty za przestępstwo,
- ograniczenia udziału – jak obligatoryjne wyłączenie z udziału w czynnościach kontrolnych różnych instytucji i służb, czynnościach oceniających w konkursach i podczas egzaminów oraz w orzekaniu.

Nie sposób nie zauważyć, że w niektórych obszarach uprawnienia, z jakich korzystają osoby pozostające we wspólnym pożyciu, w niczym nie ustępują uprawnieniom małżeństw. Jedynie dla przykładu należy wskazać, że:

- na gruncie prawa karnego materialnego odwołania do pojęcia osoby najbliższej, a zatem zarówno do osoby pozostającej w związku małżeńskim a także do osoby pozostającej we wspólnym pożyciu, m.in.:
 - wprowadzają dodatkowy wymóg obligatoryjnego wniosku pokrzywdzonego dla uruchomienia ścigania niektórych przestępstw, opisanych w art. 157 kk (spowodowanie „innego uszczerbku na zdrowiu”), art. 278 kk (kradzież), art. 279 kk (kradzież z włamaniem), art. 284 kk (przywłaszczenie), art. 285 kk (kradzież impulsów telefonicznych), art. 286 kk (oszustwo), art. 287 kk (oszustwo komputerowe), art. 288 kk (zniszczenie rzeczy cudzej) oraz art. 289 kk (krótkotrwały zabór pojazdu mechanicznego);
 - rozszerzają zakres przedmiotu ochrony w przypadku niektórych przestępstw (opisanych m.in. w art. 190 § 1 kk, art. 207 § 1 kk czy art. 209 § 1 kk);
 - formułują przesłankę uwolnienia od kary w przypadku niektórych przestępstw (opisanych m.in. w art. 233 § 3 kk, art. 236 § 2 kk czy art. 239 § 2 kk);
 - formułują przesłankę nadzwyczajnego złagodzenia kary (art. 60 § 2 pkt 3 kk i art. 239 § 3 kk) względnie odstąpienia od jej wymierzenia (art. 239 § 3 kk);
- na gruncie prawa karnego procesowego odwołania do pojęcia osoby najbliższej, a zatem zarówno do osoby pozostającej w związku małżeńskim a także do osoby pozostającej we wspólnym pożyciu, m.in.:
 - zapewniają ograniczenie ścigania z wniosku pokrzywdzonego (art. 12 § 2 kpk);

- umożliwiają wykonywanie uprawnień pokrzywdzonego, oskarżyciela posiłkowego, oskarżyciela prywatnego i powoda cywilnego nawet po jego śmierci (art. 52 § 1 kpk oraz art. 63 § 1 kpk, a także art. 58 § 1 kpk, art. 61 § 1 kpk, art. 63 § 2 kpk);
- wprowadzają ograniczenia dowodowe w postaci prawa do odmowy składania zeznań (art. 182 § 1 kpk) oraz prawa do uchylenia się od odpowiedzi na pytanie (art. 183 § 1 kpk);
- formułują przesłankę żądania przesłuchania z wyłączeniem jawności (art. 183 § 1 kpk);
- formułują przesłankę zastosowania dodatkowych form ochrony świadka (art. 184 kpk oraz art. 191 § 3 kpk);
- formułują przesłankę odstąpienia od stosowania tymczasowego aresztowania (art. 259 § 1 pkt 2 kpk).

Jak z powyższego widać ustawodawca - mimo przyznanej małżeństwom konstytucyjnej ochrony - nie zawahał się zrównać z nimi w prawach związków całkowicie nieformalnych, pozbawionych jakichkolwiek cech trwałości. Uderza nie tylko to, że uprawnienia te są dostępne wyłącznie dla osób pozostających w związkach różnopłciowych - co jest bezzasadnym różnicowaniem (nierównym traktowaniem) przez prawo. Już na samym powyższym przykładzie widać, że zmiany postulowane w projektowanej ustawie powinny dać sformalizowanym związkom jedнопłciowym wszystkie uprawnienia i obowiązki (ograniczenia), które mają konkubinaty osób różnej płci - trwałość i stabilność związku partnerskiego będzie bowiem większa, aniżeli niesformalizowanego pozostawania we wspólnym pożyciu. Przykład powyższy można bez trudu rozwinąć i objąć nim m.in. uprawnienia wynikające z ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, dzięki którym osoba pozostającej we wspólnym pożyciu z pacjentem lub pacjentką:

- może być ona obecna przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych pacjentce bądź pacjentowi,
- otrzymuje informację o stanie zdrowia, rozpoznaniu, proponowanych oraz możliwych metodach diagnostycznych, leczniczych, dających się przewidzieć następstwach ich zastosowania albo zaniechania, wynikach leczenia oraz rokowaniu w przypadku, gdy pacjent lub pacjentka są osobami nieprzytomnymi względnie niezdolnymi do zrozumienia znaczenia tej informacji.

Wyżej zasygnalizowano też kwestię wstąpienia w stosunek najmu po zmarłej osobie, obecnie regulowaną przez art. 691 kc. Jak widać z powyższego zestawienia, lista aktów prawnych, które przypisują pozostawaniu we wspólnym pożyciu określoną doniosłość prawną jest długa.

Nie ma żadnego uzasadnienia, aby ustawodawca odmawiał przyznania uprawnień i obowiązków w tym zakresie trwałym, stabilnym związkom osób tej samej płci.

10. Społeczne skutki wprowadzenia związków partnerskich

Nie sposób pominąć społecznych skutków wprowadzenia projektowanej regulacji. Jak wskazuje socjologia, zmiany społeczne szczególnie silnie dotyczą więzi rodzinne. Modele więzi rodzinnych, dzięki zaistnieniu instytucji związku partnerskiego, znajdują swoje miejsce w systemie prawa, co doprowadzi do umocnienia więzi rodzinnych. Nowe modele rodziny – mimo formy nieco odmienniejszej od dotychczasowej – pełnią funkcje socjalizacyjną, integrującą, dzielącą i przekazującą nagromadzone środki i zasoby materialne, budują kapitał społeczny i są wartością kulturową. Cechy te – przynależne do tej pory wyłącznie tzw. „tradycyjnej rodzinie”, jak pisze prof. Slany, są „transferowane na inne formy” rodziny²⁸. Uznać należy, że związki pozamałżeńskie, w tym związki osób tej samej płci, opierając się na wymienionych wartościach, powinny znaleźć swoje miejsce w systemie prawa. Wskazać przy tym należy na istotną rolę polityki równości transformatywnej, zakładającą nadawanie istniejącym już instytucjom społecznym ram prawnych.

Osoby żyjące w związkach jedнопłciowych spotykają się z dyskryminacją przede wszystkim ze względu na orientację seksualną. Umożliwienie przez ustawodawcę formalizacji związków osób tej samej płci wpłynie na postawy społeczne i będzie istotnym elementem przeciwdziałania dyskryminacji na - innych niż prawne – polach. Związki osób tej samej płci – także ze względu na brak ich uznania przez prawo – częściej traktowane są jako efemeryczne, skazane na niepowodzenie, wynikające z bliżej nieokreślonych pobudek, kaprysów natury estetycznej czy erotycznej. Stygmatyzację osób nieheteroseksualnych wiernie oddaje nieprzyjazny, często otwarcie wrogi i pogardliwy język, w którym – obok wulgarnych – funkcjonują pozornie niewinne określenia i sformułowania (np. „kochający inaczej”). Osobom nieheteroseksualnym nie tylko odmawia się równouprawnienia: bardzo często są one traktowane jak grupa społeczna kierująca się inną etyką i moralnością (lub ich całkowicie pozbawiona), obca i traktowana z dystansem i strachem. Kwestionuje się autentyczność uczuć, emocji oraz związków osób nieheteroseksualnych *en bloc*, przypisuje im – zwłaszcza w stosunku do dzieci i młodzieży – wręcz przestępcze cele i zamiary. W takim klimacie – gdzie miłość i związek dwóch osób tej samej płci budzą niedowierzanie i

²⁸ K. Slany, *Dyweryfikacja form życia rodzinnego we współczesnych świecie* [w:] *Homoseksualizm. Perspektywa interdyscyplinarna*, red. Slany, Kowalska, Śmietana, Kraków 2005.

niechęć – trudno o wspólne życie i wspólne funkcjonowanie. Tymczasem z przeprowadzonych badań ankietowych wynika, że w szczególności osoby homoseksualne chcące zawrzeć związek partnerski domagają się zabezpieczeń w prawie dotyczących takich kwestii jak obowiązek wierności wobec drugiej osoby. Państwo ma obowiązek zapewnienia osobom nieheteroseksualnym możliwości rozwoju ich pragnień i starań w tym zakresie, a sformalizowanie związków osób tej samej płci wpłynie na zmniejszenie społecznej stygmatyzacji takich związków.

Uregulowanie wielu kwestii poruszanych w projekcie przeciwdziałać będzie występującym komplikacjom, których osoby nieheteroseksualne doświadczają w związku z tym, że prawo nie tyle nie uznaje ale wprost nie dostrzega ich związków. Ponadto brak regulacji dotyczących funkcjonowania związków partnerskich uniemożliwia części społeczeństwa „pełną identyfikację z interesami państwa i sprawia, że autentyczny szacunek i przywiązanie do niego są niemożliwe²⁹”.

Z kolei pary różnopłciowe spotykają się z ostrą krytyką społeczną z powodu rzekomej nieodpowiedzialności czy wręcz rozwiązłości („życie w grzechu”, „życie bez ślubu”, „życie na kocią łapę”). Tymczasem wiele osób – z różnych względów – nie decyduje się na małżeństwo, m.in. dlatego, że nie jest na nie gotowych. Małżeństwo – właśnie ze względu na swój wysoki status i silną pozycję ustrojową – uznawane jest za instytucję wymagającą maksymalnej pewności co do drugiej osoby i całkowitego zaangażowania w związek. Współcześnie obserwuje się osłabienie zainteresowania małżeństwem, i to pomimo licznych korzyści wynikających z jego zawarcia. Równocześnie gwałtownie wzrosła liczba rozwodów (patrz Tabela 1³⁰). Wniosek jest jeden: dla coraz większej części potencjalnych małżonków oraz dla coraz większej części osób pozostających w związkach małżeńskich koszty i ryzyka tych związków przeważają nad korzyściami.

Rok	Liczba zawartych małżeństw	Liczba małżeństw rozwiązanych przez śmierć małżonka	Liczba małżeństw rozwiązanych przez rozwód
1980	307 373	170 023	39 833
1990	255 369	183 927	42 436
2000	211 150	167 004	42 770
2005	206 916	161 345	67 578
2009	250 794	163 630	65 345

²⁹ J. M. Krawczyk, *Rejestrowane związki partnerskie w Norwegii*, Grodzisk Mazowiecki 2001.

³⁰ Wszystkie dane dotyczące liczby małżeństw zaprezentowane w tej części uzasadnienia projektu pochodzą z *Rocznika Demograficznego 2011*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2011, s. 165 i nast.; www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_rs_rocznik_demograficzny_2011.pdf [dostęp: 1.01.2012].

2010	228 337	159 427	61 300
------	---------	---------	--------

Tabela 1. Zestawienie liczby małżeństw zawartych i rozwiązanych w Polsce w wybranych latach.

Powyższy problem dotyczy przede wszystkim miast, w których – począwszy od 1990 roku – co roku notuje się więcej małżeństw rozwiązanych aniżeli zawartych. O ile początkowo różnica ta była nieznaczna (w 1990 roku zawarto w miastach 926 małżeństw mniej, aniżeli ich tam zawarto), to tyle w ostatnich latach problem ten przybiera na sile (w 2010 roku zawarto w miastach 21 285 małżeństw mniej, aniżeli ich tam zawarto).

Nastąpiły też wyraźne zmiany w strukturze wiekowej osób zawierających związek małżeński. O ile dawniej dominowały najmłodsze osoby uprawnione (z grup poniżej 20. roku życia oraz od 20 do 24 lat), o tyle współcześnie proporcje uległy odwróceniu i najliczniejszą grupą zawierającą małżeństwa są osoby w wieku 25-34 lat (patrz Tabela 2 i Tabela 3).

Rok	Grupy wiekowe mężczyzn zawierających związek małżeński i ich liczebność									
	19 i mniej	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60 i więcej
1980	8548	16456 3	89091	19925	6320	4700	3738	2956	2296	5236
1990	12400	12461 9	69619	22541	9552	5091	2553	2423	2244	4327
2000	5437	85991	74318	19262	8061	5142	3732	2801	1544	4862
2009	1890	53239	11265 6	46227	15167	6567	4243	3753	2696	4356
2010	1320	44683	10341 7	44104	14772	6162	4005	3357	2458	4059

Tabela 2. Grupy wiekowe mężczyzn zawierających związek małżeński i ich liczebność w wybranych latach.

Rok	Grupy wiekowe kobiet zawierających związek małżeński i ich liczebność									
	19 i mniej	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60 i więcej
1980	54116	17535 4	45851	12843	4326	3450	3126	2554	1987	3766
1990	56195	13071 8	34148	13792	7530	4475	2396	2140	1682	2293
2000	25668	11127 5	45851	9904	4582	3806	3448	2583	1344	2689
2009	11494	91026	95939	28170	9096	4237	3240	3052	2097	2443
2010	9007	79746	89646	26972	9150	3927	2964	2711	1978	2236

Tabela 3. Grupy wiekowe kobiet zawierających związek małżeński i ich liczebność w wybranych latach.

Pokazuje to, że coraz więcej młodych par różnopłciowych nie znajduje dla siebie odpowiedniej oferty prawnej, którą niegdyś stanowiło małżeństwo. Wspólne pożycie oferuje bardzo ograniczone uprawnienia, natomiast małżeństwo wiąże się m.in. z ryzykiem nietrafionego związku – stąd odsuwanie w czasie momentu jego zawarcia.

Państwo winno wyjść naprzeciw zarysowanemu wyżej zjawiskom, proponując parom różnopłciowym formę organizacji związku plasującą się pomiędzy wspólnym pożyciem a małżeństwem. Pozwoli to na rozciągnięcie choćby częściowej opieki nad – obecnie nieformalnymi i tej opieki w większości pozbawionymi – związkami różnopłciowymi oraz umożliwi partnerom różnopłciowym sprawdzenie trwałości i stabilności ich związku – tak, aby mógł on następnie przejść w najpełniejszą i najdojrzałą formę, jaką jest małżeństwo. Dodatkowo, związki partnerskie zdejmą odium braku odpowiedzialności z par różnopłciowych żyjących w związkach pozamałżeńskich i zmniejszą presję społeczną na osoby pozostające w takich związkach.

W przypadku par różnopłciowych związek partnerski nie będzie „konkurencją” ani alternatywą dla małżeństwa – będzie jego słabszą, niepełną wersją. Dla par jednopłciowych będzie to miało ten dodatkowy walor, że – dzięki dostępności dla wszystkich osób – pozostawanie w takim związku nie będzie ujawniało orientacji seksualnej.

11. Analiza potrzeb społecznych – badania ankietowe

W toku przygotowań przedmiotowego projektu przeprowadzono analizę potrzeb zgłaszanych dotyczących związków partnerskich przede – choć nie tylko – przez osoby nieheteroseksualne. Celem tej analizy było zebranie jak największej liczby opinii i wypowiedzi dotyczących treści projektu. Ujmując to w dużym skrócie: osoby przygotowujące projekt nie chciały go napisać jedynie według swoich wyobrażeń i oczekiwań, ale – przede wszystkim – według oczekiwań i pragnień jak największej liczby osób zainteresowanych ustawą. Uznano, że prowadzenie konsultacji projektu już przygotowanego mija się z celem; skoro ustawa ma kształtować prawa określonej grupy społecznej, to prace nad ustawą należy rozpocząć od poznania opinii tej grupy społecznej.

Z uwagi na oczywiste trudności w przeprowadzeniu badania tylko na lesbijkach, gejach i osobach biseksualnych metodami tradycyjnymi, wykorzystano ankietę internetową oraz pośrednictwo forów i portali, z których korzysta część społeczności osób nieheteroseksualnych. O ile w pierwszym z badań wzięła udział wyraźnie mniejsza liczba

osób heteroseksualnych, o tyle w drugim badaniu ich reprezentacja dorównywała liczbie osób homoseksualnych (mniej liczna była grupa osób biseksualnych a najmniejsza – osób, które nie wskazały orientacji seksualnej spośród trzech wymienionych).

Pierwszą ankietę przeprowadzono od 09 kwietnia do 23 kwietnia 2010 roku. Na jej pytania odpowiedziało 4538 osób, z czego 88% określiło się jako nieheteroseksualne. Pomimo małego udziału osób heteroseksualnych w badaniu, aż 75% osób ankietowanych uznało, że związki partnerskie powinny być dostępne zarówno dla par jednopłciowych jak i dla par różnopłciowych.

Odnosnie wzajemnych obowiązków wynikających z zawarcia związku partnerskiego (pytania tej ankiety dotyczyły obowiązków ujętych tak, jak to zrobił ustawodawca w odniesieniu do małżeństw w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym) uzyskano następujące odpowiedzi:

- wzajemna pomoc – za 88,1%, przeciw – 5,35%,
- współdziałanie dla dobra rodziny – za 82,44%, przeciw – 7,37%,
- wspólne pożycie – za 78,03%, przeciw – 10,06%,
- wierność – za 77,48%, przeciw – 11,05%,
- opieka nad dzieckiem zmarłego partnera – za 70,80%, przeciw – 13,50%,
- alimentacja byłego partnera – za 56,80%, przeciw – 23,95%.

Odnosnie uprawnień wynikających z zawarcia związku partnerskiego uzyskano następujące odpowiedzi (pokazano jedynie poparcie dla wpisania danego uprawnienia do ustawy):

- otrzymanie informacji o stanie zdrowia nieprzytomnego partnera – 98,67%,
- podejmowanie decyzji związanych z leczeniem partnera – 96,74%,
- ustawowe dziedziczenie w przypadku śmierci partnera – 96,45%,
- otrzymanie zwłok partnera – 96,34%,
- możliwość utworzenia wspólnoty majątkowej – 96,16%,
- wstąpienia w stosunek najmu po śmierci partnera – 96,16%,
- bycie pełnomocnikiem procesowym – 91,45%,
- odprawa pośmiertna po śmierci partnera/partnerki – 91,40%,
- renta rodzinna po śmierci partnera/partnerki – 90,30%,
- odmowa składania zeznań obciążających partnera/partnerkę – 89,47%,
- zaliczenie do I grupy w podatku od spadków i darowizn – 89,33%,
- wspólne rozliczanie podatku dochodowego od osób fizycznych – 88,94%,
- przysposobienie dziecka partnera – 76,30%,
- wspólne przysposobienie dziecka przez partnerów – 56,80%.

W ankiecie z 2010 roku zapytano też o formę zawarcia związku partnerskiego i uzyskano poniższe odpowiedzi:

- uroczyste zawarcie w Urzędzie Stanu Cywilnego – 72,23%,
- rejestracja związku w „okienku” w odpowiednim urzędzie – 27,76%.

Drugą ankietę przeprowadzono od 13 grudnia 2011 roku do 12 stycznia 2012 roku. Na jej pytania odpowiedziało 5391 osób, z czego 4725 osób poparło wprowadzenie związków partnerskich (w 2010 roku przyjęto, że wszystkie osoby uczestniczące w badaniu poparły wprowadzenie związków partnerskich); tylko osoby popierające wprowadzenie związków partnerskich wzięły udział w dalszej części ankiety. 56,24% osób badanych określiło się jako nieheteroseksualne, 38,88% osób jako heteroseksualne a pozostałe osoby dokonały innego wskazania. W tym badaniu, inaczej niż w ankiecie z 2010 roku, odpowiedzi na niemal wszystkie pytania udzielane były za pomocą skali punktowej od 1 do 10, na której 1 punkt oznacza „zdecydowanie się nie zgadzam”, a 10 punktów – „zdecydowanie się zgadzam”. Wyniki prezentowane są jako średnie przyznanych punktacji.

Oдноśnie dostępności ustawy także dla par różnopłciowych uzyskano następujące odpowiedzi:

- ustawa powinna dotyczyć par osób zarówno tej samej płci jak i par różnopłciowych - 8,96,
- ustawa powinna dotyczyć wyłącznie par osób tej samej płci - 2,58,
- ustawa najbardziej potrzebna jest parom osób tej samej płci - 6,85.

Oдноśnie wzajemnych obowiązków wynikających z zawarcia związku partnerskiego uzyskano następujące odpowiedzi (podano odsetek odpowiedzi „kwestia jest bardzo ważna”):

- wzajemna pomoc – 66,37%,
- współdziałanie dla dobra rodziny – 64,11%,
- wspólne pożycie – 49,04%,
- wierność – 55,81%.

Oдноśnie uprawnień wynikających z zawarcia związku partnerskiego uzyskano następujące odpowiedzi (podano odsetek odpowiedzi „kwestia jest bardzo ważna”):

- otrzymanie informacji o stanie zdrowia nieprzytomnego partnera – 93,99%,
- ustawowe dziedziczenie w przypadku śmierci partnera – 81,80%,
- otrzymanie zwłok partnera celem pochowania na cmentarzu – 85,23%,
- możliwość utworzenia wspólnoty majątkowej – 77,08%,
- wstąpienia w stosunek najmu po śmierci partnera – 74,16%,
- bycie pełnomocnikiem procesowym – 70,86%,

- odprawa pośmiertna po śmierci partnera/partnerki – 63,53%,
- renta rodzinna po śmierci partnera/partnerki – 62,12%,
- odmowa składania zeznań obciążających partnera/partnerkę – 72,32%,
- zaliczenie do I grupy w podatku od spadków i darowizn – 68,04%,
- wspólne rozliczanie podatku dochodowego od osób fizycznych – 66,20%,
- przysposobienie dziecka partnera – 57,78%,
- wspólne przysposobienie dziecka przez partnerów – 47,66%.

Należy podkreślić, że różnice w wynikach procentowych między oboma badaniami pochodzą stąd, że w 2010 roku można się było opowiedzieć jedynie za lub przeciw wprowadzeniu danego obowiązku lub uprawnienia do ustawy, natomiast w badaniu późniejszym używano skali „ważności” danej kwestii, a uzyskane wyniki pogrupowano w trzech kategoriach - „kwestia jest bardzo ważna”, „kwestia jest nieważna” oraz „pośrodku”.

Badanie zostało przeprowadzone już po zgłoszeniu poselskiego projektu ustawy o umowie związku partnerskiego, wobec czego pytanie o formę zawarcia związku, zadane w 2010 roku, przeformułowano, chcąc ustalić, gdzie powinien być zawierany związek; odpowiedzi:

- Urząd Stanu Cywilnego - 81,19%,
- notariusz - 18,81%.

Pewnym ograniczeniem prowadzonej analizy była konieczność takiego sformułowania pytań ankietowych, aby były zrozumiałe dla jak największej liczby osób – w większości nie tylko nie posiadających wykształcenia prawniczego. Chodziło o to, aby przynajmniej ustalić ogólny kierunek, w którym powinna zmierzać planowana legislacja. Z tego względu ankiety nie zawierały pytań otwartych, a katalog obowiązków i uprawnień był mocno uproszczonym katalogiem wybranych uprawnień przewidzianych dla małżeństw.

Pomimo powyższych ograniczeń badanie ankietowe pozwoliło dokonać kilku ważnych ustaleń. Przede wszystkim zaprzeczyło często zgłaszanym „obawom”, że związki partnerskie mają dać wyłącznie prawa („przywileje”) i nie przewidywać żadnych obowiązków. Ponadto pokazało, że kwestie związane z emocjami i uczuciami między partnerami są uważane za nawet ważniejsze, niż kwestie majątkowe (patrz bardzo wysokie pozycje prawa do informacji o stanie zdrowia nieprzytomnego partnera oraz prawa do otrzymania zwłok partnera). Po trzecie widać silne dążenie do tego, aby związek partnerski miał wymiar nie tylko intymny i majątkowy, ale także godnościowy – stąd oczekiwanie zawarcia go w Urzędzie Stanu Cywilnego, a nie w innym miejscu, tj. innym urzędzie czy przed notariuszem (w formie umowy).

12. Zmiany projektowane w ustawie

Projektowana ustawa jest adresowana zarówno do osób żyjących w związkach różnopłciowych (osoby heteroseksualne oraz pewna liczba osób biseksualnych) jak i do osób w związkach jedнопłciowych (lesbijki, geje oraz pewna liczba osób biseksualnych). Należy podkreślić, że nie narusza ona przepisów prawa polskiego dotyczących związków małżeńskich, a w szczególności art. 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który stanowi o małżeństwie jako o związku kobiety i mężczyzny. Projekt ustawy przewiduje bowiem zawarcie związku partnerskiego, który jest instytucją odrębną, o innym niż małżeństwo charakterze i odmiennych skutkach prawnych. Projektowana regulacja skrupulatnie odróżnia związki partnerskie od małżeństw: zasadnicze różnice obejmują rezygnację z ceremonialnej formy zawarcia w obecności świadków, brak możliwości przyjęcia nazwiska drugiego partnera, brak kreacji więzi prawnych pomiędzy partnerem i członkami rodziny drugiego partnera (w tym w szczególności jego dzieckiem albo dziećmi), konsensualną – co do zasady – formę rozwiązania związku partnerskiego bez ingerencji sądu, czy wreszcie brak wspólności majątkowej jako zasady (jej utworzenie wymaga odrębnych oświadczeń woli stron). Należy podkreślić, że regulacje konstytucyjne, definiując instytucję małżeństwa, nie zawierają jednoczesnego zakazu uregulowania innych niż małżeństwo związków tworzonych przez obywateli. Z faktu, że Konstytucja RP w art. 18 stanowi, iż małżeństwo znajduje się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej, nie można wyprowadzać wniosku, że opieka ta ma polegać na wyłączeniu (zakazie) możliwości uregulowania podstawowych kwestii pożycia pozamałżeńskiego, zwłaszcza par jedнопłciowych, których obecne prawo nie traktuje nawet jako pozostających we wspólnym pożyciu. Dyrektywa szczególnej ochrony małżeństwa nie oznacza ani potrzeby odmawiania ochrony innym związkom osób (jak widać na przykładzie wspólnego pożycia, już w obecnej chwili częściowo, lecz niekonsekwentnie, identyfikowanego prawnie jako wywołujące określone skutki), ani ignorowania ich istnienia i uważania ich za „prawnie indyferentne”. Państwo, poprzez ustawodawcę, dysponuje niezliczonymi formami zapewnienia ochrony i pomocy małżeństwu rozumianemu jako związek kobiety i mężczyzny, a interpretacja tego przepisu polegająca na wywiedzeniu z niego zakazu regulacji funkcjonowania związków innych niż małżeńskie, w tym jedнопłciowych, jest środkiem nadmiernie ingerującym w konstytucyjny zakaz dyskryminacji i jest instrumentem nieproporcjonalnym. Wprowadzenie do porządku prawnego instytucji związku partnerskiego z pewnością nie pozbawi małżeństwa jakiegokolwiek przywileju, nie obniży poziomu jego ochrony ani nie osłabi jego szczególnej pozycji, zwłaszcza gdy chodzi o

funkcję reprodukcyjną. Nie zlikwiduje też nierównego traktowania związków małżeńskich i wszystkich innych – o czym często się zapomina. Wszystkie dotychczasowe uprawnienia zarezerwowane dla instytucji małżeństwa nadal będą obowiązywać i nie stracą swojego znaczenia. Wydaje się również, że wprowadzenie regulacji prawnych mających na celu instytucjonalizację m.in. związków jedнопłciowych będzie także wypełnieniem innych konstytucyjnych zobowiązań nałożonych na ustawodawcę, jakimi są zasada ochrony i poszanowania godności, równości, prywatności i wolności obywateli. Te konstytucyjne normy są adresowane także do osób nieheteroseksualnych, co kreuje po stronie ustawodawcy konieczność zapewnienia pełnej implementacji przyjętych zasad.

Projekt ustawy o związkach partnerskich określa zasady zawierania i ustania związku partnerskiego oraz prawa i obowiązki partnerów. W myśl projektowanej regulacji, związek partnerski może być zawarty przez dwie osoby – niezależnie od ich płci. W myśl przepisów projektu ustawy, związek partnerski zawierany jest przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego poprzez złożenie oświadczenia dwóch osób, o tym, że wstępują ze sobą w taki związek. Inaczej niż w przypadku małżeństwa, które - za zgodą sądu - może zawrzeć kobieta, która ukończyła 16 lat, proponuje się umożliwienie zawarcia związku partnerskiego wyłącznie pełnoletnim osobom fizycznym, niepozostającym jednocześnie w związku małżeńskim, ani w związku partnerskim. Wskazać należy, że kodeksowa regulacja umożliwiająca zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła 16 lat, jest podyktowana przede wszystkim chęcią ochrony młodych matek. Takie uzasadnienie przepisu Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego należy uznać za słuszne, prawidłowe i zachowujące aktualność także współcześnie, 48 lat po uchwaleniu Kodeksu. Małżeństwo – jako związek nakładający większe obowiązki i trudniejszy do rozwiązania w drodze rozwodu, a niemożliwy do rozwiązania w sytuacji, gdyby miało z tego powodu ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków – jest najlepszym zabezpieczeniem praw matki i jej dzieci. W odniesieniu do sytuacji wymagających takiego zabezpieczenia jedyną formułą powinno być właśnie małżeństwo.

Projektowany akt prawny reguluje prawa i obowiązki partnerów rejestrujących swój związek, a także zawiera ustawowy nakaz udzielania sobie wzajemnej pomocy i wsparcia, jak również dbania o utrzymanie więzi pożycia oraz obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb gospodarstwa domowego, które przez swój związek założyli. Przyjęte w tym zakresie sformułowanie odbiega brzmieniem i redakcją od przepisu Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego regulującego obowiązki małżonków; przede wszystkim projekt konsekwentnie nie używa pojęcia rodziny. Wychodzi się z założenia, że pojęcie to ma szereg

specyficznych, często indywidualnych znaczeń, także pozaprawnych, wobec czego jego użycie w projektowanej ustawie uznano za zbędne. Określanie, czym jest rodzina, kto ją tworzy, kto ma „prawo” uważać, że z innymi osobami tworzy rodzinę – to kwestie tak intymne i prywatne, że nie ma potrzeby kolejnej ingerencji ustawodawcy w tę materię. Z tych względów projektowana ustawa posługuje się neutralnym opisem stanu faktycznego i zobowiązuje partnerów do zaspokajania potrzeb gospodarstwa domowego. Oznacza to również, że związek partnerski – co do zasady – wymaga od partnerów wspólnego zamieszkania, bez którego wspólne gospodarstwo domowe nie może powstać.

Związek partnerski jest z założenia elastyczniejszą, niż małżeństwo, formą organizowania wspólnego życia. Z tego względu – zamiast modelu obowiązków sztywno określonych przez ustawodawcę (jak w małżeństwie) – częściowo zdecydowano się na elastyczniejsze podejście, wprowadzając obowiązek dbania o utrzymanie więzi pożycia. W związku z przemianami społeczno-kulturowymi taka formuła jest uzasadniona i pojemniejsza, aniżeli sformułowania kodeksowe dotyczące obowiązków małżeńskich. Ustawodawca winien być racjonalny. Powinien umożliwić osobom tworzącym związek samodzielne ustalenie, jak wygląda najbardziej intymna sfera ich relacji - stąd zrezygnowano z literalnego kopiowania obowiązku wierności i pożycia na rzecz dbania o utrzymanie więzi pożycia. Wychodzi się przy tym z założenia, że osoby pełnoletnie są świadome swoich oczekiwań wobec siebie, potrafią je formułować i wyrażać zgodnie z rzeczywistością oraz nie potrzebują podpowiedzi czy wręcz nakazów ustawodawcy, jak ma wyglądać ich pożycie seksualne. Uregulowanie więzi pożycia pozostawia się partnerom, co nie zmienia faktu, że dbanie o utrzymanie tej więzi - w sposób oczekiwany przez drugiego partnera - jest obowiązkiem ustawowym. Związek partnerski ma mieć charakter trwały i stabilny. Z tego względu, oferując partnerom szereg uprawnień, ustawodawca może żądać od nich utrzymania związku, dokładania starań, aby on przetrwał, a pożycie układało się zgodnie.

Nie znaleziono żadnych powodów, aby rezygnować z obowiązku udzielania sobie wzajemnej pomocy i wsparcia. Związki osób tej samej płci, oparte na miłości, szacunku i przywiązaniu, nie mogą nie posiadać tak ważnej funkcji. Samą istotą związku jest to, że powstaje on dla wspólnego znoszenia trudów życia – obowiązek wzajemnej pomocy i wsparcia jest zatem wpisany w samą jego naturę.

Należy zaakcentować, że projekt wprowadza równość obowiązków oraz równość praw partnerów. Przepis ten nie pozostaje w kolizji z obowiązkiem zaspokajania potrzeb gospodarstwa domowego przez każdego z partnerów „według swych sił oraz swych możliwości zarobkowych i majątkowych”. Ustawa projektowana jest dla wszystkich osób, a

zatem także dla osób o różnym statusie materialnym. Różnice w dochodach i posiadanym majątku mogą – z wielu przyczyn – występować zarówno w związkach jedнопłciowych jak i w związkach różнопłciowych. Równość obowiązków nie może jednak oznaczać, że partnerzy mają łożyć na zaspokajanie potrzeb gospodarstwa domowego w częściach równych. Partner silniejszy ekonomicznie zobowiązany jest do większego zaangażowania i świadczenia przewyższającego świadczenie partnera słabszego. Jednocześnie projekt wprowadza solidarną odpowiedzialność za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z partnerów w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb gospodarstwa domowego. Jedynie z ważnych powodów sąd może – na żądanie jednego z partnerów – postanowić, że za powyższe zobowiązania odpowiedzialny jest tylko ten partner, który je zaciągnął. Taki przepis – stanowiący wyjątek od przyjętej zasady – ma chronić partnerów przed wzajemnym wykorzystaniem. Chcąc umożliwić sprawną realizację tego uprawnienia wprowadzono jego dochodzenie w postępowaniu nieprocesowym, z zasady toczącym się szybciej, niż postępowanie procesowe. Jednocześnie wyjątkowy charakter tego uprawnienia powoduje, że nie zdecydowano się na dalsze poluzowanie rygorów związanych z jego wykorzystaniem; w szczególności nie można z niego skorzystać w drodze czynności prawnej. Przepisy projektu dotyczące zaciągania zobowiązań i zaspokajania potrzeb gospodarstwa domowego partnerów należy traktować jako pewną całość, opartą na założeniu, że partnerzy gospodarują (w tym mieszkają) wspólnie, wspólnie pokrywają związane z tym koszty i wspólnie odpowiadają za długi tego gospodarstwa domowego. Jednocześnie należy podkreślić, że odpowiedzialność partnerów nie rozciąga się poza zwykłe potrzeby gospodarstwa domowego; wszystkie pozostałe potrzeby – z założenia nie posiadające charakteru podstawowych, niezbędnych dla przetrwania i funkcjonowania związku potrzeb wspólnych – partnerzy zaspokajają samodzielnie.

Projekt ustawy reguluje także kwestie wspólności majątkowej. Nie jest ona jednak domniemana – jak w przypadku małżeństwa – lecz wymaga odrębnego oświadczenia stron. W myśl przepisów projektu ustawy, strony mogą przez umowę zawartą w formie aktu notarialnego ustanowić wspólność majątkową. Umowa taka może poprzedzać zawarcie związku partnerskiego a także może być zmieniona albo rozwiązana w trakcie trwania związku partnerskiego. Domyślnym ustrojem majątkowym jest rozdzielność majątkowa: po zawarciu związku partnerskiego każdy z partnerów zachowuje zarówno majątek nabyty przed zawarciem związku partnerskiego, jak i majątek nabyty później, a także samodzielnie zarządza swoim majątkiem. Jest to kolejna konsekwencja przyjęcia, że związek partnerski jest formą organizacji wspólnego życia odmienną od małżeństwa. Chcąc ograniczyć potencjalne

kwestie sporne, związane z majątkiem powstałym podczas trwania związku, które mogą ujawnić się po jego zakończeniu, zdecydowano się na powyższy domyślny ustrój majątkowy.

Projekt ustawy o związkach partnerskich reguluje niezmiernie ważną kwestię majątkową, jaką jest dziedziczenie. W myśl projektu, partnerzy uprawnieni będą do dziedziczenia po sobie jak małżonkowie. Główną przyczyną tak daleko idącego uprawnienia są sytuacje, w których śmierć jednej z osób kończy związek pozamałżeński, który trwał wiele lat, a nierzadko – całe dorosłe życie. Im dłużej trwa związek – nawet nieformalny – tym większe prawdopodobieństwo, że pozostające w nim osoby wypracują majątek, który *mortis causa* ma przypaść osobie pozostającej przy życiu. Ponieważ obecnie osoby w związkach nieformalnych są dla siebie osobami obcymi, możliwe jest wyłącznie dziedziczenie testamentowe. W debacie publicznej bardzo często – zwłaszcza w stosunku do par jedнопłciowych – pada argument, że mogą one zabezpieczyć swoje prawa właśnie w drodze testamentu, a zatem brak dziedziczenia ustawowego nie stanowi przejawu dyskryminacji tych osób. Jest to argumentacja fałszywa. Przeciwno pozostawieniu wyłącznie dziedziczenia testamentowego, a za wprowadzeniem projektowanej regulacji, przemawiają bowiem następujące argumenty:

- formalizm oraz koszty sporządzenia testamentu, a także możliwość jego podważenia,
- ograniczenie wynikające z ustawy (zachówek),
- wysokość podatku od spadków i darowizn,
- brak zwolnienia od podatku od spadków i darowizn.

Sporządzenie testamentu wymaga czasu, zabiegów (lub niemałej wiedzy) i wiąże się zwykle z kosztami (pomocy prawnej, kosztami aktu notarialnego – jeśli testament jest sporządzany w takiej formie). Dziedziczenie ustawowe nie pociąga za sobą żadnej z w/w konsekwencji.

Testament nie wyłącza, a jedynie ogranicza dziedziczenie przez osoby uprawnione z ustawy (zachówek). Nie tylko w przypadku osób nieheteroseksualnych oznacza to konieczność podziału masy spadkowej między osoby, które w przeszłości podzieliły urazy i animozje (np. rodzina zmarłej osoby nie akceptowała jej partnera lub partnerki, albo nie akceptowała, że zmarła osoba była nieheteroseksualna i że z testamentu dziedziczy po niej osoba tej samej płci). Jest to też zaproszenie do podważania testamentu – dla uzyskania pełnego wynikającego z ustawy udziału w spadku. Testament nie stanowi zatem zabezpieczenia porównywalnego z dziedziczeniem ustawowym.

Osoby obce płacą podatek od spadków i darowizn według najwyższej stawki oraz przy najniższej kwocie wolnej od podatku. Do tego nie mają prawa do zwolnienia od podatku, z którego korzystają małżonek, zstępni, wstępni, pasierb, rodzeństwo, ojczym i macocha.

Jeśli nałożyć powyższe na stan faktyczny, w którym masa spadkowa składa się głównie z prawa własności mieszkania, w którym mieszkały osoby pozostające w związku nieformalnym, to – przy dziedziczeniu testamentowym – konsekwencje są następujące:

- aby zachować prawo do mieszkania, konieczne jest spłacenie osób uprawnionych do zachowku,
- zwolnienie od podatku od spadków i darowizn nie przysługuje, a podatek (naliczony podług najwyższej stawki) wyniesie 2 877,90 złotych oraz 20% od nadwyżki ponad 20 556,00 złotych.

W praktyce dziedziczenie testamentowe mieszkania oznacza zazwyczaj konieczność sprzedaży (czyli utraty) tego mieszkania dla pokrycia w/w kosztów. Często oznacza to również obniżenie standardu życia osoby pozostałej przy życiu – wobec poniesionych kosztów i utraty dotychczasowego mieszkania. Proponowana regulacja zmienia ten stan rzeczy.

Wśród przesłanek unieważnienia związku partnerskiego ujęto pozornosc, a prokuratorowi nadano uprawnienie do żądania unieważnienia związku partnerskiego z tej przyczyny. Takie rozwiązanie jest konsekwencją dyskusji, którą prowadzono w ramach prac komisji sejmowych w Sejmie RP VI kadencji, w której sygnalizowano obawę przed nadużyciem instytucji związku partnerskiego w celu skorzystania z możliwości uchylenia się od składania zeznań w postępowaniu karnym. Projektowana ustawa przewiduje zatem instrument prawny eliminujący takie ryzyko.

Projekt ustawy reguluje również ustanie związku partnerskiego. Następuje to w sytuacjach śmierci jednego z partnerów albo uznania go za zmarłego, lub jeżeli partnerzy jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia o rozwiązaniu związku partnerskiego. Projekt umożliwia także drogę rozwiązania związku partnerskiego przez sąd, jeżeli trwale i nieodwracalnie ustały wszystkie więzi pożycia. Istotną różnicą w stosunku do małżeństwa jest opcja konsensualnego rozwiązania związku partnerskiego (drogą złożenia zgodnych oświadczeń woli stron).

Projektowana regulacja przewiduje także możliwość żądania od byłego partnera dostarczania środków niezbędnych na utrzymanie, jeżeli w wyniku rozwiązania związku partnerskiego sytuacja życiowa jednego z partnerów uległa znacznemu pogorszeniu. Przyjęto – zgodnie z uwagami formułowanymi przez posłów w toku prac legislacyjnych w Sejmie RP VI Kadencji – że uprawnienia nadane związkom partnerskim muszą iść w parze z odpowiedzialnością i obowiązkami. Projekt uwzględnia wobec tego fundamentalne uwagi Sądu Najwyższego złożone do projektu ustawy o umowie związku partnerskiego w VI

Kadencji Sejmu (druk sejmowy nr 4418, sygn. pisma BSA I – 21 – 135/11). Jednym z zarzutów Sądu Najwyższego było to, że przy kształtowaniu treści umowy związku partnerskiego co do zakresu organizacji wspólnego życia, nie przewidywano jakichkolwiek wzajemnych obowiązków nałożonych na partnerów, które wynikałyby z mocy prawa. Uzasadniany projekt nie przewiduje zawarcia związku partnerskiego w formie umowy i - wychodząc naprzeciw uwagom zgłoszonym przez Sąd Najwyższy - wprowadza odpowiednie postanowienia (w tym o obowiązku alimentacyjnym, obowiązku dbałości o związek, zarówno w sensie ekonomicznym jak i dbania o utrzymanie więzi pożycia), co czyni projekt komplementarnym – uprawnieniom partnerów odpowiadają ich obowiązki.

Należy również podkreślić, że projekt zakłada, że zawarcie związku partnerskiego nie powoduje nawiązania jakichkolwiek relacji prawnych pomiędzy partnerami i członkami rodzin partnerów, w tym w szczególności nie rzutuje w żaden sposób na sytuację dziecka bądź dzieci któregośkolwiek z partnerów.

Zdecydowano również, że projektowany akt prawny - z uwagi na swój kompleksowy charakter, a także wielość dziedzin życia, w których będzie obowiązywał - zostanie wprowadzony poprzez ustawę o wprowadzeniu ustawy o związkach partnerskich oraz o zmianie niektórych ustaw. Projekt ustawy wprowadzającej zawiera przepisy zmieniające odpowiednio już obowiązujące ustawy, które swoimi regulacjami obejmują różne aspekty życia par jednopłciowych.

13. Ocena skutków regulacji

1) Podmioty, na które oddziałuje akt normatywny

Projekt skierowany jest do osób, które zamierzają sformalizować związek jednopłciowy albo dwupłciowy. Projekt zakłada, iż możliwość zawarcia związku partnerskiego będzie przysługiwała obywatelom polskim, a także na określonych zasadach, cudzoziemcom. Trudno oszacować również liczbę osób, które będą chciały skorzystać z proponowanych rozwiązań zawarcia związku partnerskiego. Orientacyjna liczba osób, które mogą być zainteresowane skorzystaniem z możliwości zarejestrowania związku, może być oparta o doświadczenia Hiszpanii, gdzie od kilku lat istnieje możliwość zawierania jednopłciowych małżeństw. Średnio, w Hiszpanii, z takiej formy instytucjonalizacji pożycia korzysta około 4 tysięcy par. We Francji w 2011 roku zawartych zostało około 195 tys. umów PACS (forma ta otwarta jest dla par jednopłciowych i różnopłciowych), przy czym zdecydowana większość takich umów zawierana jest przez pary różnopłciowe.

2) Konsultacje

Projekt ustawy był konsultowany z organizacjami pozarządowymi oraz grupami nieformalnymi działającymi na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji osób nieheteroseksualnych. Wymienić należy:

- akcję społeczną „Miłość Nie Wyklucza”, zrzeszającą osoby prywatne oraz osoby należące do Stowarzyszenia „Otwarte Forum” i Stowarzyszenia „Pracownia Różnorodności”,
- tzw. grupę inicjatywną ds. związków partnerskich, zrzeszającą m.in. osoby należące do Stowarzyszenia „Kampania Przeciw Homofobii” i Stowarzyszenia „Lambda-Warszawa”.
- Fundację Trans-Fuzja

Merytoryczne rozwiązania projektu w znaczącej większości stanowiły postulaty osób zainteresowanych uchwaleniem ustawy o związkach partnerskich (patrz przytoczone wyżej wyniki badań ankietowych z 2010 roku i 2011/2012 roku).

3) Wpływ aktu prawnego na

- a) sektor finansów publicznych, w tym budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego

Projektowana ustawa wpłynie na poziom dochodów budżetu państwa m.in. z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych poprzez umożliwienie partnerom korzystanie z łącznego opodatkowania dochodów. Dla przykładu, w roku 2010 skorzystanie z możliwości łącznego opodatkowania małżonków obniżyło ich roczny podatek o średnio 285 złotych, (tj. 570 złotych na małżeństwo). Poziom ogólnego obniżenia wpływów do budżetu państwa zależał będzie od liczby zainteresowanych ze skorzystania z możliwości rejestracji związku partnerskiego, która jest trudna do oszacowania.

Ustawa wpłynie także na obniżenie poziomu dochodów budżetu państwa z tytułu podatku od spadków i darowizn.

- b) rynek pracy

Nie przewiduje się, aby projektowana regulacja miała wpływ na rynek pracy.

- c) konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym funkcjonowanie przedsiębiorstw

Nie przewiduje się, aby projektowana regulacja miała wpływ na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym funkcjonowanie przedsiębiorstw

d) sytuację i rozwój regionalny

Nie przewiduje się, aby projektowana regulacja miała wpływ na sytuację i rozwój regionalny

14. **Opinia o zgodności z prawem Unii Europejskiej**

Materia regulowana w projekcie ustawy nie jest objęta zakresem prawa Unii Europejskiej, z wyjątkiem zakazu dyskryminacji z powodu orientacji seksualnej, wynikającego zarówno z zasady ogólnej prawa Unii Europejskiej, jak i z potwierdzającej ją Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej, która wiąże także Rzeczpospolitą Polską³¹.

³¹ Zob. szerzej na ten temat w wyrokach Trybunału Sprawiedliwości: z dn. 22 listopada 2005 r. w sprawie C-144/04 *Werner Mangold przeciwko Rüdiger Helm* (co do zasady niedyskryminacji z jakichkolwiek przyczyn jako zasady ogólnej prawa UE – zob. §§ 74-76), z dn. 19 stycznia 2010 r. w sprawie C-555/07 *Seda Küçükdeveci przeciwko Swedex GmbH & Co. KG* (co do zasady niedyskryminacji z jakichkolwiek przyczyn jako zasady ogólnej prawa UE – zob. § 50) oraz z dn. 21 grudnia 2011 r. w sprawach połączonych C-411/10 i C-493/10 *N.S. przeciwko Secretary of State for the Home Department i M.E., A.S.M., M.T., K.P. oraz E.H. przeciwko Refugee Applications Commissioners, Minister for Justice, Equality and Law Reform* (co do zastosowania Karty Praw Podstawowych UE do Polski – zob. § 119).